

Lukács András

Államháztartási reform — másképpen

A Levegő Munkacsoportnak
a Közgűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezetével
egyetértésben kialakított javaslatai

Lektorok:

Pavics Lázár
és *Dr. Radó Dezső*

Szakmai konzulens:

Dr. Kiss Károly

Kiadó:

Levegő Munkacsoport
1465 Budapest, Pf. 1676
Telefon: 206-5598, 206-5599. Fax: 165-0438
Drótposta: levego@levego.zpok.hu
Honlap: <http://www.c3.hu/~levego>

© *Lukács András*, Budapest, 1998

ISBN 963 04 9949 5

Készült

**a Központi Környezetvédelmi Alap
és az Amerikai Egyesült Államok Tájékoztatási Hivatalának (USIS)
támogatásával**

A „Tisztázzuk a számokat!” fejezet *Görbe Angéla* „A valódi fejlődés mutatója — egy alternatív jóléti mérőszám” c. szakdolgozata alapján készült.

A „Mit tehetek én?” fejezetet *Beliczay Erzsébet* írta.

A borítót tervezte: *Varga Buda*

A technikai szerkesztés a KEROSZ lapolvasója segítségével történt.

Technikai szerkesztő: *Susánszky Ferenc*

Nyomda: Passzer-Print Nyomdaipari Szolgáltató Bt.

Felelős vezető: *Kubik Zsolt*

Kiadványunk papírhulladékot tartalmazó, környezetbarát technológiával gyártott Fűzfőpress ofszet papíron készült

Köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik javaslataikkal, észrevételeikkel, tanulmányaik rendelkezésre bocsátásával segítettek e kiadvány elkészítését. Külön köszönet illeti Beliczay Erzsébet építészt; Görbe Angéla közgazdászt; Hajtman Ágnes tanárt; Kiss Károlyt, a Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem Környezetgazdaságtani Tanszékének docensét; Mikola Klárát, a Lélegzet szerkesztőjét; Morvainé Bajai Zsuzsannát, a Nagycsaládosok Országos Egyesületének elnökhelyettesét; Pavics Lázár közgazdászt, a Pénzügyminisztérium főtanácsosát; Radó Dezső c. egyetemi docent, a Magyar Közlekedési Klub elnökét; Rádics Tamás PR szakközgazdászt; Schnier Mária környezetvédelmi asszisztenst; Szabó Béla István régészt; és Vadász Jánost, a Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezetének (KKDSZ) elnökét.

*Lukács András
a Levegő Munkacsoport
országos titkára*

Tartalom

Mi ennek a kiadványnak a célja?

A mai államháztartásról — néhány szóban

1. javaslat: Környezetvédelmi adóreformot!
2. javaslat: Közpénzekkel ne támogassuk a szennyezőket!
3. javaslat: Sokkal több pénzt a humán szférának!
4. javaslat: Határozott fellépést a feketegazdaság ellen!
5. javaslat: Tisztázzuk a számokat!
6. javaslat: Tájékoztatást!

„Mit tehetek én?”

Mi ennek a kiadványnak a célja?

A Levegő Munkacsoport 1992 óta – 1993-tól kezdve a Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezetével közösen – minden évben leteszi a Kormány és az Országgyűlés asztalára részletesen kidolgozott javaslatait az állami költségvetés és az adótörvények módosítására. Az Országgyűlés minden évben el is fogad néhányat ezen javaslatok közül. Reméljük, hogy hamarosan a nagy áttörés is bekövetkezik.

E kiadvány célja az, hogy minél szélesebb körben ismertesse meg a Levegő Munkacsoport és a KKDSZ javaslatait. Úgy véljük, hogy megvalósításuk esetén egyidejűleg

- korszerűsödne gazdaságunk,
- csökkenne a munkanélküliség,
- versenyképesebbé válna a hazai munkaerő,
- mérséklődnének a társadalmi feszültségek,
- hatékonyabban használnánk fel a nyersanyagokat és energiahordozókat,
- előnyösebb helyzetbe kerülne az oktatás, a kultúra, az egészségügy, a szociális ellátás és a tudományos kutatás,
- és — legfőképp — javulna a környezet állapota és a lakosság egészsége.

Először is bemutatkozunk. A Levegő Munkacsoport 1988-ban alakult meg három környezetvédő csoport együttműködési fórumaként. 1995-ben országos környezetvédő szövetségként jegyezte be a Fővárosi Bíróság. Jelenleg 65 tagszervezetünk van. Szakértői Testületünkben közel száz, a legkülönbébb szakterületeket képviselő személy vesz részt. Tevékenységünket annak idején a **városi közlekedés okozta légszennyezés elleni fellépéssel kezdtük**, és ma már a közlekedési kérdéseken túlmenően **településpolitikával, energiapolitikával, a települési zöldfelületek védelmével**, és — amint látható — az **államháztartással** is foglalkozunk. Mindezt környezetvédő szemlélettel tesszük.

Tisztelt Olvasó!

Örülénk, ha elolvashatja az itt leírtakat, elgondolkodna azon, hogy miként lehetne gazdálkodni az ország pénzével, ha Ön lenne a pénzügyminiszter.

Kíváncsian várjuk a véleményét.

A mai államháztartásról — néhány szóban

1. § (1) Az államháztartás a központi kormányzat, az elkülönített állami pénzalapok, a helyi önkormányzatok és a társadalombiztosítás állami feladatot ellátó és finanszírozó gazdálkodásának rendszere. (2) E törvény határozza meg az államháztartás működésének és ellenőrzésének legfontosabb szabályait.

2. § Az államháztartást a központi kormányzat, az elkülönített állami pénzalapok, a helyi önkormányzatok, valamint a társadalombiztosítás költségvetései (a továbbiakban: alrendszerek) alkotják.

3. § A központi kormányzat költségvetése (a továbbiakban: központi költségvetés) alkotja az államháztartás központi szintjét, kivéve az államháztartás alrendszereként működő társadalombiztosítás és az elkülönített állami pénzalapok költségvetéseit.

4. § Az elkülönített állami pénzalap (a továbbiakban: alap) az állam egyes feladatait részben államháztartáson kívüli forrásokból finanszírozó olyan alap, amely működésének jellege az államháztartáson belül elkülönített finanszírozást tesz szükségessé.

5. § A helyi önkormányzat költségvetése és a helyi kisebbségi önkormányzatok költségvetése az államháztartás helyi szintje.

6. § Az államháztartás részét képező társadalombiztosítás a társadalom közös – biztosítási és szolidaritási elvek alapján működő – kockázatvállaláson alapuló kötelező biztosítási rendszere, az államháztartás társadalombiztosítási alrendszerét a Nyugdíjbiztosítási Alap és az Egészségbiztosítási Alap költségvetései alkotják.

Részlet az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvényből

„Mi közöm nekem az államháztartáshoz? Talán nincs más gondom?”

— kérdezheti a tisztelt Olvasó.

Valójában már most is naponta foglalkozik ezzel a kérdéssel.

Nem bosszankodik-e gyakran amiatt, hogy milyen nagy összegű személyi jövedelemadót és társadalombiztosítási járulékot kell befizetnie? Nem szokott-e elgondolkodni azon, hogy miért emelkednek az energiaárak? Nem szidja-e az „illetékeseket”, mert nem jut elég pénz az iskolákra, kórházakra, könyvtárakra vagy a kátyús utak kijavítására? Nem háborodik-e fel a pazarlás miatt, amikor egy túlfűtött közhivatalban váraкоzik?

Mi is tulajdonképpen az „államháztartás”?

Az országgyűlés minden év végén elfogadja a következő évre szóló állami költségvetést, a társadalombiztosítási alapok költségvetését, jóváhagyja az adótörvény-módosításokat és az egyéb kapcsolódó jogszabályokat. Ezáltal meghatározza az államháztartás alakulását és jelentős mértékben az egész ország életét is: némi túlzással állíthatjuk, hogy amire ad pénzt, az megvalósul, amire nem ad (illetve amitől elvon), abból pedig nem lesz semmi.

A központi kormányzat költségvetése (vagy röviden a **központi költségvetés**) határozza meg egyebek között a különféle adóbevételek összegét, az egyes minisztériumok költségvetését, az önkormányzatoknak átadandó állami forrásokat, az állami egészségbiztosítás és a nyugdíjbiztosítás bevételi és kiadási főösszegét, az elkülönített állami alapok gazdálkodásának főbb számait, de még olyan tételeket is, mint a társadalmi szervezeteknek és politikai pártoknak nyújtandó állami támogatás összege.

Az egész egy család háztartásának költségvetéséhez is hasonlítható. Itt is, ott is el kell dönteni: miből keletkeznek majd a bevételeink, s mely kiadásaink elkerülhetetlenek? S azt is: mekkora az a pénzösszeg, amivel viszonylag szabadon rendelkezhetünk, és azt mire fordítsuk? (A saját esetünkben például, hogy visszaforgatjuk-e a vállalkozásunkba, rendszeresen járunk-e színházba, veszünk-e egy képmagnót, vagy elisszuk-e ezt a pénzt? Az államháztartás esetében például azt kell eldönteni, hogy a közoktatásra vagy az autópályák építésére adjunk-e több pénzt?)

Mekkorák az államháztartási alrendszerek bevételei és kiadásai?

Az 1998. évi előirányzatok szerint a **központi költségvetés** összes bevétele 2383 milliárd forint lesz, az összes kiadása pedig — a nemzetközi hitelfelvételek és azok adósságtörlesztései nélkül — 2802 milliárd forint. Ezen belül az egyes fejezetek **kiadásai** a

következõképpen alakulnak:

Fejezet	milliárd forint
Országgyûlés	19,08
Köztársasági Elnökség	0,36
Alkotmánybíróság	0,64
Országgyûlési Biztosok Hivatala	0,52
Állami Számvevõszék	1,93
Bíróságok	24,75
Magyar Köztársaság Ügyészsége	9,65
Miniszterelnökség	49,56
Belügyminisztérium	556,48
Földmûvelõdésügyi Minisztérium	156,92
Honvédelmi Minisztérium	122,50
Igazságügyi Minisztérium	17,56
Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium	45,50
Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium	22,27
Közirodalmi, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium	113,54
Külgymisztérium	22,83
Munkaügyi Minisztérium	22,36
Mûvelõdési és Közoktatási Minisztérium	189,34
Népjóráti Minisztérium	339,05
Pénzügyminisztérium	299,13
Gazdasági Versenyhivatal	0,41
Központi Statisztikai Hivatal	8,45
Magyar Tudományos Akadémia	19,44
Történelmi Hivatal	0,35
Euro-Atlanti Integráció	1,80
Nemzetközi elszámolások	22,9
A belföldi államadósság költségvetési elszámolásai	734,46
A költségvetés nemzetközi hitelfelvételei és külföldi adósságának törlesztése	52,88
A költségvetés nemzetközi hitelfelvételei és belföldi adósságának törlesztése	334,98

Az egyes fejezetek sok különbözõ kiadást takarnak. Így például az „Országgyûlés” fejezet tartalmazza többek között a pártok és társadalmi szervezetek, valamint a Magyar Rádió, a közszolgálati televíziók és a Magyar Távíráti Iroda támogatását is. A „Belügyminisztérium” fejezetben található a helyi önkormányzatok oktatásra, közmûvelõdésre, szociális ellátásra és más feladatokra fordítandó központi hozzájárulásai is.

A központi költségvetés **bevételei** döntõ mértékben **adókból**, illetékekbõl, vám- és járulékbefizetésekbõl származnak. Az alábbi táblázat azt mutatja, hogy a legfontosabb ilyen jellegû befizetések milyen összeggel gyarapítják az államkasszát 1998-ban.

Az államháztartás másik nagy alrendszerének, a **társadalombiztosításnak** az **összkiadásai** a következõképpen alakulnak 1998-ban:

Itt a **bevételek** szinte teljes egészében a befizetett társadalombiztosítási járulékokból származnak. Erre különösen érdemes odafigyelni, mert a járulékok a munkabérre rakódnak,

és... — de erről bővebben majd a következő fejezetekben.

A harmadik nagy alrendszert az **önkormányzatok** jelentik, amelyek feladataik ellátásának feltételeit saját bevételekből, átengedett központi adókból, más gazdálkodó szervektől átvett bevételekből, központi költségvetési normatív hozzájárulásokból, valamint támogatásokból teremtik meg.

A központi költségvetés 1998-ban 597 milliárd forinttal járul hozzá a helyi önkormányzatok feladatainak ellátásához (ebből 187 milliárd forintot tesz ki az átengedett személyi jövedelemadó).

A negyedik alrendszer, az **elkülönített állami alapok** bevételei, forrásai nem a központi költségvetés támogatásaiból keletkeznek elsősorban, hanem az alapok saját bevételeiből. Az egyes alapok kiadásainak összege 1998-ban a következő:

A fenti számokat elsősorban a nagyságrendek érzékeltetésére írtuk le. A továbbiakban ezekkel többnyire nem foglalkozunk. Létezik viszont még egy fogalom, amiről a következőkben sok szó esik:

- **A bruttó hazai termék** (a magyar használatban is elterjedt rövidítéssel: GDP) a nemzetgazdaság teljesítménye, vagyis az előállított termékek és szolgáltatások értéke az adott év alatt. Ennek összege 1998-ban várhatóan 9400 milliárd forint lesz.

Elérkezett az ideje, hogy rátérjünk a javaslatainkra.

1. javaslat: Környezetvédelmi adóreformot!

70/B. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához. Részlet a Magyar Köztársaság Alkotmányából

60. § (1) A környezethasználó a környezetterhelésért – külön jogszabályban meghatározott esetekben – környezetterhelési díjat köteles fizetni. ... 61. § (1) A környezet valamely elemének egyes igénybevételi módjai után a környezethasználó igénybevételi járulékot köteles fizetni. ... 62. § (1) A környezetet vagy annak valamely elemét a felhasználása során vagy azt követően különösen terhelő, illetőleg veszélyeztető egyes termékek előállítását, behozatalát, forgalmazását egyszeri termékdíj fizetési kötelezettség terheli. ... 63. § (1) Jogszabály állapítja meg azon termékek körét, amelyeknek visszafogadása a környezet terhelésének, szennyezésének csökkentése érdekében indokolt. A visszafogadás ösztönzésére a termék forgalmazójának

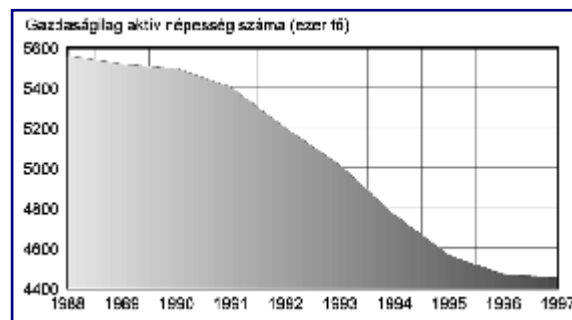
betétdíjat kell felszámítania. Részletek a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvényből

Részlet az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvényből

Hogyan hasznosítjuk legértékesebb kincsünket?

Nagyon rosszul bánunk legértékesebb kincsünkkel, az emberrel.

Az elmúlt tíz évben Magyarországon 1,1 millió munkahely szűnt meg. A nyilvántartott munkanélküliek száma 1997 elején közel félmillió volt, a nyilvántartásba nem vett személyekkel együtt ez a szám jóval magasabb. Nem munkanélküliként tartják nyilván többek között azt a mintegy 300 ezer rokkantnyugdíjast, akik rehabilitációja, munkába állítása megoldható lenne.

1. ábra: Az aktív dolgozók számának alakulása 1988 és 1997 között

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1997

A **magas munkanélküliség** nemcsak azt jelenti, hogy a gazdaság lemond sok ember hasznos munkájáról. A munkanélküliség tragédia mind az egyén, mind a társadalom számára.

Amerikai kutatók kimutatták, hogy 1973-74-ben a munkanélküliség 14 százalékos növekedése az Egyesült Államokban 46 ezerrel több halálesettel, 270 öngyilkossággal, 403 gyilkossággal, 7 ezer egyéb erőszakos cselekménnyel és 8400 idegszanatóriumi beutalással járt.

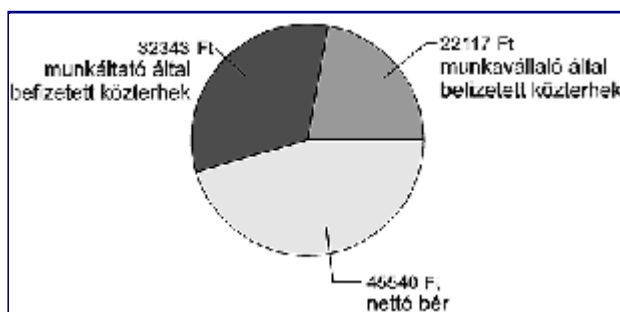
A munkanélküliség gyakorta az egyén fizikai, szellemi és erkölcsi leépülésével jár. Sokat veszít az állam is.

Minden egyes újabb munkanélküli megjelenése átlagosan azt is jelenti, hogy az államháztartás évente elesik közel 100 ezer forint személyi jövedelemadótól és több mint 200 ezer forint társadalombiztosítási járuléktól, továbbá csaknem 200 ezer forintot kell kifizetnie munkanélküli és szociális segélyként.

A munkanélküliség egyik fő oka az, hogy a munkáltatók számára túlságosan drága a

munkaerő. Természetesen többnyire nem a magas nettó (azaz a munkavállaló kezébe adott) bérek miatt, hanem a nemzetközi viszonylatban is kiugróan magas arányú adók és járulékok következtében.

Ha feltételezzük, hogy egy adott vállalat egy dolgozó bérköltségére (a bérre és annak közterheire) havonta 100 ezer forintot fizet, akkor ez a következőképpen oszlik meg:

2. ábra: A 100 ezer forint bérköltség megoszlása

Részletesebben felbontva a bérköltségek az alábbi tételekből állnak:

Tehát 100 ezer forintból a dolgozó mindössze 45 ezret kap kézhez, 55 ezer pedig közvetlenül az államháztartásba kerül.

A foglalkoztatás ösztönzésére javasoljuk az egészségbiztosítási járulék és az egészségügyi hozzájárulás eltörlését, valamint a társadalombiztosítási járulék és a személyi jövedelemadó jelentős csökkentését.

Az államnak azonban szüksége van bevételekre, hogy ellássa közhasznú feladatait: fenntartsa az iskolákat, az egészségügyi intézményeket, a rendőrséget, fizesse a nyugdíjakat, a családi pótlékot stb. Hogyan teremthetők elő más források, ha a munkabéren lévő terhek nagy részét eltöröljük?

Mennyibe kerül a levegő?

Egy vállalatnak sokféle kiadása van: bért fizet a dolgozóknak, megvásárolja a szükséges nyersanyagokat és berendezéseket, és számos egyéb költséget is állnia kell. De vajon fizet-e az általa elszennyezett levegőért, a bepiszkított folyókért, a terméketlenül tett talajért? Nem, ma még nem fizet (vagy aránytalanul keveset fizet). A természeti erőforrásokat jórészt ingyen javaknak tekintik, amelyekből elvben bárki korlátlanul részesülhet.

Ez a világ azonban eltűnően van. A jó levegő, a tiszta víz, a termékeny talaj egyre ritkábbá válik.

1993 és 1997 között 120 ezer fővel csökkent Budapest lakossága. Egyre többen menekülnek a környező településekre, és járnak be onnan naponta a munkahelyükre. Közvéleménykutatások szerint az elkövetkező években több százezer fővárosi polgár szeretne elköltözni a lakóhelyéről zöldövezetekbe a súlyos környezeti ártalmak miatt.

A környezet pusztításának, a természeti erőforrások tönkretételének, az egészség romlásának költségei valódiak. Amennyiben ezeket nem azok fizetik meg, akik okozzák, akkor másoknak kell fizetni helyettük. E költségeket hívják a közgazdászok külső (externális) költségeknek.

Budapest XI. kerületében a Bocskai úti lakók számos alkalommal tüntettek amiatt, mert a hatalmas kamion- és egyéb gépjármű-forgalom jelentősen csökkentette lakásuk értékét és rongálta egészségüket. (A kamionforgalmat azóta innen elterelték, s most a Bocskai úttal párhuzamos Etele út és az Andor utca lakói tüntetnek a megnövekedett forgalom miatt.) Szakértői becslések szerint a nemzetközi kamionforgalom évente több mint százmilliárd forintnyi kárt okoz az utakban és egyéb létesítményekben, a környezetben, a természetben, az emberi egészségben. Az ebből a tevékenységből származó állami bevételek viszont csupán évi 6-8 milliárd forintot tesznek ki.

Vajon igazságos és ésszerű-e az, hogy a szennyezők helyett mások fizessenek? Aligha. Ezért mi azt javasoljuk, hogy **az állam és az önkormányzatok adók és díjak (ökoadók, környezetterhelési díjak, környezetvédelmi termékdíjak stb.) formájában építsék be a jelenleg még külső költségeket az árakba.**

Ezzel a javaslattal szemben számos ellenérvet szoktak felvetni. Az alábbiakban a leggyakrabban előfordulóakra válaszolunk.

Kiszámíthatóak-e a külső költségek?

Ma már hatalmas szakirodalom foglalkozik a külső költségek kiszámításának módszereivel. Így ezeknek a költségeknek egy jelentős részét viszonylag pontosan meg lehet határozni. Ilyenek például a **légszennyezés** következtében az épületekben és egyéb létesítményekben keletkezett károk, az egészségkárosodás miatti orvosi költségek és termeléskiesés, vagy a kipuштult növényzet helyreállításának ára.

A Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium adatai alapján kiszámítható, hogy a közlekedés okozta környezeti károk évente 800 és 1100 milliárd forint közötti értékre tehetők. Ez 3-4-szer annyi, mint amennyit a gépjármű-tulajdonosok jövedéki adó, fogyasztási adó és gépjárműadó formájában befizetnek. A hazai energiaszférának csak a légszennyezésből származó külső költségei pedig a szakértők szerint évente legalább 200 milliárd forintot tesznek ki, de egyes becslések szerint elérhetik az évi 2000 milliárd forintot is.

Az, hogy a becslések esetenként széles határok között mozognak, semmiképpen sem lehet

akadálya annak, hogy fokozatosan elkezdjük beépíteni az árakba a külső költségeket: legalább a jelenlegi becslések alsó határát el kellene érni. Ezáltal biztos, hogy nem „lövünk túl a célon”, sőt az alábbi okok miatt az ökoadókat jóval alacsonyabbak maradnának, mint amekkora összeg valóban fedezné a külső költségeket.

1. Különböző technikai nehézségek miatt jelenleg számos tényezőt nem vesznek figyelembe a külső költségek kiszámításánál, így ezek inkább alul-, mint túlbecsültek.
2. A környezeti károk már évek óta halmozódnak úgy, hogy nagy részüket nem az azokat okozók fizették meg, és az említett számításokban sem szerepelnek.
3. A külső költségek gyakran nem egyenletesen, hanem meredeken, **exponenciálisan** növekednek.

Ha egy kisforgalmú utcán megjelenik még egy autó, akkor az általa okozott károk valószínűleg ugyanakkorák lesznek, mint minden egyes autóé, amelyik addig ezen utcán közlekedett. Ha viszont egy egyébként is túlszűfolt úton jelenik meg egy újabb autó, akkor lehet, hogy hatalmas dugó keletkezik, és a károk megsokszorozódnak. Ugyanez történik mindenfajta szennyezésnél: a kritikus határ fölött a károk hatványozottan növekednek.

Az exponenciális növekedés jellege olyan, hogy az emberek gyakran csak akkor veszik észre, amikor már „elszaladtak” az események, és visszafordíthatatlan károsodás következett be.

Hajtsunk félbe egy papírlapot, majd az így kapott dupla vastagságú lapot megint hajtsuk félbe, és így tovább! Vajon milyen vastag lenne 40 hajtogatás után? Elérné a Holdat! (Viszont 39 hajtogatás után a Föld_Hold távolságnak csak a felét tenné ki.)

Az exponenciális növekedés egyik oka, hogy a különböző szennyezések nemcsak egyszerûen összeadódnak, hanem gyakran megsokszorozzák egymás káros hatását.

Az Egyesült Államok Nemzeti Környezetegészségügyi Tudományos Intézete a talajvízben található 25 különféle, az ember által előállított vegyszer együttes hatását vizsgálta meg egereken. Az okozott egészségkárosodás jóval nagyobb lett, mintha a 25 vegyszer közül bármelyik csak önmagában, akár nagyobb adagban jutott volna be az egerek szervezetébe. A tudósok pedig ebben az évszázadban több mint 70 ezer új vegyülettel áldottak meg bennünket. Ráadásul ezen vegyszerek túlnyomó többségét egyedileg sem vizsgálták meg alaposan abból a szempontból, hogy miként hatnak az emberek egészségére, a más vegyszerekkel történő kölcsönhatásukról nem is beszélve.

Elvben mindennek ki lehet pénzben számítani az árát, még az emberi szenvedésnek és halálnak is (a biztosítótársaságok és a kártérítési pereknél a bíróságok is megállapítanak ezekre vonatkozó pénzüsségeket). Ez a megközelítés azonban a Levegő Munkacsoport számára legfeljebb elméleti számításokban fogadható el. A gyakorlatban azt valljuk, hogy az ilyen jellegű károk semmilyen összeggel nem tehetők jóvá, és ezért mindent el kell követni a megelőzésükre, elkerülésükre!

Megnehezíti a külső költségek kiszámítását az is, hogy keletkezésüknek egyre újabb módozatai bukkannak fel. Úgy látszik, végtelen az emberek találékonysága, amikor költségeiket másokra igyekeznek áthárítani. A költségáthárítás újabb módja országunkban a nagy **bevásárlóközpontok** létesítése.

Hazai és külföldi felmérések egyaránt azt mutatják, hogy a nagy bevásárlóközpontok jelentős újabb gépjármű-forgalmat gerjesztenek. Így többletköltségek keletkeznek a megnövekedett környezetszennyezés, forgalmi dugók, balesetek, útfenntartási munkák stb. következtében.

A bevásárlóközpontok környékén gyakran csökken az ingatlanok értéke, viszont az itt lakóknak ritkán sikerül kártérítést kapniuk. (A Budaörsön épülő bevásárlóközpont esetében csak néhány lakónak sikerült ezt elérnie rendkívüli erőfeszítések árán, a Levegő Munkacsoport hathatós segítségével.)

A bevásárlóközpontok általában csökkentik a munkahelyek számát. (Bécsi adatok szerint minden munkahely, amely a városszéli bevásárlóközpontban jön létre, két munkahelyet szüntet meg a városközpontban.) Emiatt csökken az államháztartás bevétele (kieső szja, tb-járulék stb.) és növekszenek a kiadásai (segélyek, a munkanélküliségből adódó szociális, közbiztonsági és egyéb problémák miatti kiadások stb.).

A vásárlóerő elszívása miatt lepusztulnak a város belső területei, visszavonul a kiskereskedelem és az egyéb helyi vállalkozások jelentős része. Megváltozik a város szerkezete, romlanak az emberi kapcsolatok. A tömegáruk kiszorítják a helyi különlegességeket. Mindennek a költségei hatalmasak, bár esetenként nehezen számszerűsíthetők. Az azonban egyértelmű, hogy az így keletkező nemzeti vagyonszétválás jóval nagyobb, mint amennyi új nemzeti vagyon jön létre a bevásárlóközpontok megépítésével.

A bevásárlóközpontok gyakran zöldterületen épülnek anélkül, hogy az így elpusztított növényzet valós értékét figyelembe vennék. Nem fizetnek amiatt sem, ha csökken a táj esztétikai értéke.

Hazai sajátosság, hogy a beruházók jelenleg jóval olcsóbban jutnak hozzá a földterülethez, mint Nyugat-Európában, amit az tesz lehetővé, hogy itthon még nem alakultak ki a reális földárak.

Ezeket a beruházásokat jobbra nem saját tőkéből, hanem bankkölcsönökből valósítják meg. Így a kockázat csekély, hiszen csőd esetén majdcsak konszolidálják a bankokat az adófizetők pénzéből...

Ha az említett költségeket és kockázatokat a beruházóknak kellene viselniük, valószínűleg egyetlen nagy bevásárlóközpont sem épülne.

Léteznek olyan költségek is, amelyeket nem a ma élők fizetnek meg, hanem gyermekeink, sőt még ükunokáink is fizetni fognak. Ezeknek a költségeknek az áthárítását tartjuk a legerkölcstelenebbnek, a legtisztességtelenebbnek, hiszen a károsultak nem is tiltakozhatnak ellene, mert jórészt még meg sem születtek (vagy ha már meg is születtek, még nincs szavazati joguk).

A paksi atomerőmű majdani felszámolásának, a radioaktív hulladék biztonságos elhelyezésének költségeit jelentős részben szintén nem mi fizetjük, akik az erőmű által termelt áram előnyeit ma élvezzük. Az erőmű projektmenedzsere szerint a kiegészítő radioaktív fűtőelemek tárolására szolgáló befogadóépületet „egy évszázadra tervezik, az ideiglenes tárolás után utódainknak a végleges, a föld felszíne alatt legalább 1000 méter mélységben történő elhelyezést is meg kell oldaniuk.”

Mi is fizetünk a korábban elkövetett bűnökért. A természet semmit sem ad ingyen, előbb vagy utóbb mindenért benyújtja a számlát.

A környezetvédelmi tárca megkezdte a korábbi évekből, évtizedekből itt maradt legsúlyosabb környezetszennyezések felszámolását. Ennek teljes költsége meghaladja majd az 500 milliárd forintot, amit mindannyiunk adóforintjaiból fedeznek. Ezek közé tartozik például a most bezárt mecseki uránbánya kármentesítésének mintegy 20 milliárd forintos költsége, és az ország különböző területein felgyülemlett „gazdátlan” veszélyes hulladékok semlegesítésének összegei.

Nem fizetik meg az okozók már ma is a környezeti károkat?

El szokott hangozni az az ellenérv, hogy a károk nagy részét azok is megfizetik, akik azokat okozzák, és ezért nem lenne méltányos a külső költségek teljes beépítése az árakba. Például az autósok maguk is beszívják a kipufogógázokat, és esetleg az ő lakásuk is veszít az értékéből az előtte elhaladó nagy gépjármű-forgalom miatt.

Ez igaz, de mi úgy véljük: mindenkinek ott kell megfizetni a károkat, ahol azok keletkeznek. Ha ugyanis — mondjuk — az autós az autózás árában fizeti meg az említett költségeket, akkor egyrészt kevésbé fogja károsítani a környezetet, másrészt ő maga is jobban érzékeli majd, hogy miként keletkeznek a többletköltségek.

Ha a járműforgalom okozta nagy légszennyezés miatt állandóan piszkos a lakásunk, inkább arra fogunk pénzt költeni, hogy gyakrabban takarítsunk, több növényt helyezünk el, jobban szigeteljük az ablakokat, vagy – ha tudunk – egyszerűen máshova költözünk. Amennyiben azonban ezeket a költségeket egyre növekvő mértékben magára az autózásra terheljük, akkor a károsítás fog csökkenni: az emberek kevesebbet autóznak, kisebb fogyasztású, kevésbé szennyező gépkocsikat vásárolnak.

Figyelembe kell-e venni a külső hasznokat?

A leginkább szennyező ágazatok képviselői fel szokták vetni, hogy számításba kellene venni a külső hasznokat is, azaz az adott tevékenység azon előnyeit, amelyekért a használó nem fizet. Több kutatóintézet — így például a svájci ECOPLAN cég — is vizsgálta ezt a kérdést, és arra a következtetésre jutott, hogy ilyen hasznok nem léteznek, vagy elenyészőek. Természetesen nem azt állították, hogy például a gépjármű-közlekedés nek, vagy egy hőerőműnek nincsenek hasznai. Csupán arra mutattak rá, hogy ezekért a hasznokért a használók piaci árat fizetnek, így semmi értelme nem lenne, hogy az érintett tevékenységeket vagy termékeket közpénzekkel támogassák. (Ha az ellenkező álláspontra helyezkednénk, azzal azt fogadnánk el, hogy minden termelő igényt tarthat állami támogatásra!)

Tervezhetők-e az ökoadó?

Egyesek kétségbe vonják, hogy az ökoadókra hosszabb távon is lehetne alapozni, hiszen kivetésükkel éppen azok a tevékenységek szorulnának majd vissza, amelyektől egyúttal az újabb adóbevételeket is várjuk.

Többek között ezért sem javasoljuk az ökoadó kivetését a viszonylag könnyen helyettesíthető termékekre. Ezeknek a termékeknek az előállítását és használatát meg kell tiltani.

Az ólmozott benzin ma már könnyen helyettesíthető. Nagy árkülönbség esetén nem is volna rá kereslet, így adóbevétel sem származna belőle. Előnyösebb tehát, ha egyszerűen megtiltják a

forgalmazását. (Ausztriában már ma sem árusíthatják, Magyarországon pedig várhatóan 2000-ben szünetik be az értékesítését.)

Nem célszerű ökoadókat kivetni azokra a súlyosan környezetkárosító tevékenységekre sem, amelyek megfelelő jogszabályokkal jelentősen korlátozhatók.

Ha egy erőmű kén-kibocsátása túlságosan magas, elő lehet írni, hogy meghatározott időn belül fel kell szerelni a szükséges kéntelenítő berendezéseket, enélkül az erőmű nem működhet tovább. (Az ezután is megmaradó – a korábbi mennyiség töredékét kitevő – kén-kibocsátást már esetleg meg lehet adóztatni.)

Tehát csak olyan termékek és tevékenységek fokozott megadóztatását javasoljuk, amelyek környezetkárosítása belátható időn belül nem kerülhető el. Ezek a nagyobb adóterhek mellett is csak viszonylag kisebb mértékben szorulnának vissza. Ily módon a növekvő adókulcsok mellett sem csökkenne az adóbevétel, hanem emelkedne.

A közúti gépjármű-forgalom, az energiafogyasztás, a talaj igénybevétele és a vízfogyasztás iránti kereslet csak nehezen mérséklődik. A gyakorlati tapasztalatok és az ezekre alapozott elméleti számítások egyaránt azt igazolják, hogy ezeken a területeken a fogyasztás lassan és viszonylag kisebb mértékben csökken még a nagyobb adóterhek hatására is.

A különböző tevékenységek és termékek esetén az ökoadókat hatása jelentősen eltérő lehet. Ezért bevezetésük csak fokozatosan, komoly szakmai számításokat és előkészületeket követően történhet.

A következő oldalon található ábrák a heidelbergi Környezet- és Jövőkutató Intézet számításait mutatják arra vonatkozóan, hogy miként alakulnának az adóbevételek és a fogyasztás Németországban négy különböző terméknél az ökoadókat bevezetése esetén. A kőolaj (3. ábra) nehezen helyettesíthető termék, így az adóbevétel még akkor is igen jelentősen emelkedne, ha háromszor akkora adót vetnének ki rá, mint a jelenlegi ára (azaz az ár megnégyszereződne), hiszen a fogyasztás „csak” közel 40 százalékkal csökkenne. A talajt és a vizeket jelentősen szennyező gyom- és rovarirtók (4. ábra) hasonló mértékű megadóztatása viszont már sokkal jobban, mintegy 60 százalékkal szorítaná vissza e szerek használatát (a termelők jórészt áttérnének az ökológiai gazdálkodásra), és az adóbevételek sem emelkednének olyan nagy mértékben (de még így is jóval nagyobbak lennének, mint a korábbi, két és félszer akkora fogyasztás esetén!). A reklám-szórólapok (az ún. szemétposta) alkalmazása pedig akár 80-90 százalékkal is csökkenhet (5. ábra), és a többlet adóbevétel sem lenne jelentős. Amennyiben viszont az eldobható italos palackokra vetnének ki ökoadókat, akkor ezek gyakorlatilag eltűnnének a piacról, mivel mindenki áttérne az újrahasználatos (visszaváltható) palackokra (6. ábra). Tehát itt a betiltás lenne célszerű (ahogy ezt Dániában meg is tették).

A hazai ökoadókat bevezetéséhez támpontot adhatnak az adózási rendszer eddigi tapasztalatai is.

Tulajdonképpen a szeszes italokra, a dohányárúkra és az üzemanyagokra kivetett jövedéki (korábban: fogyasztási) adó is egyfajta ökoadóként működik. Ezek a bevételek a tapasztalatok szerint jól tervezhetők – ha nem így lenne, már rég felborult volna az állami költségvetés.

Ha valamikor mégis bekövetkezne az a jelenleg teljesen valószínűtlen eset, hogy megszűnnének a környezetet súlyosan szennyező tevékenységek, akkor a kevésbé környezetszennyezőkre lehetne nagyobb adót kivetni, vagy emelni a hagyományos adókat. (Ezen a téren bízhatunk pénzügyminisztériumunk találékonyságában...) Egyébként is ebben az esetben sokkal kevesebb adóbevételre lenne szükség, mert jórészt megszűnnének az államnak mindazok a kiadásai, amelyek a környezetszennyezés miatt jelentkeztek.

3. ábra: A kőolaj értékesítése, ill. az adóbevételek az ökoadó függvényében

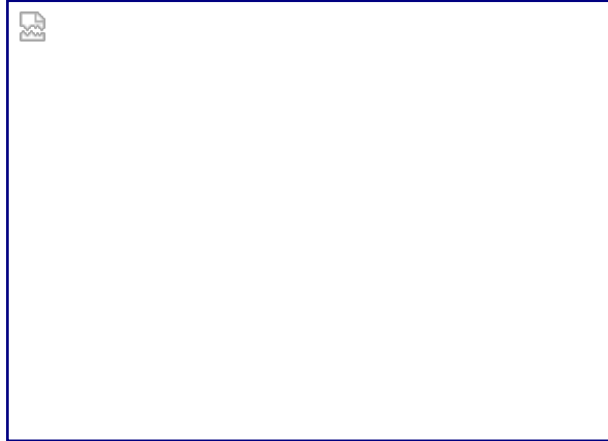

4. ábra: A növényvédőszer értékesítése, ill. az adóbevételek az ökoadó függvényében

5. ábra: A postai szórólap-reklámok használata, ill. az adóbevételek az ökoadó

függvényében

6. ábra: Az eldobható palackok értékesítése, ill. az adóbevételek az ökoadó függvényében

Forrás: UPI, Heidelberg

Ha bevezetnék az ökoadókat, csökkenne a kamionforgalom, és kevesebb pénzt kellene költeni az utak fenntartására. (Egyetlen kamion annyi kárt tesz az utakban, mint százezer személyautó.) Egyúttal javulna a vasút jövedelmezősége, és így a MÁV kevesebb állami támogatásra szorulna.

Az ökoadók hatására csökkenne a megbetegedések száma, így kevesebb állami támogatást kellene adni gyógyszerre, és kevesebb táppénzt kellene kifizetni.

Az ökoadók hatására tisztábbak lennének a vizek, s kevesebb pénzt kellene víztisztításra fordítani... és hosszan folytathatnánk a példákat.

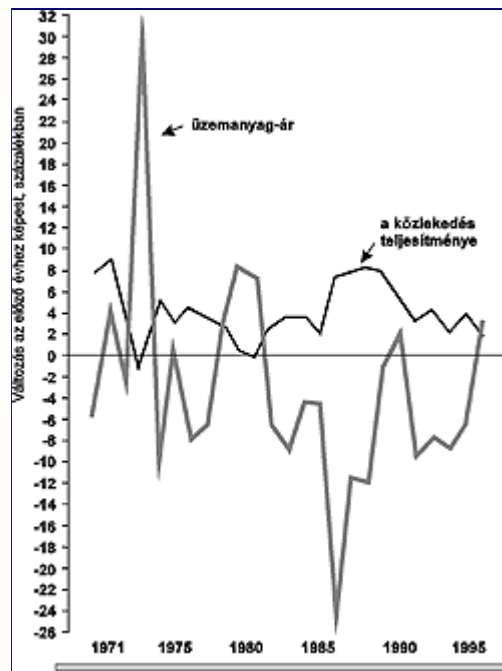
Visszaszorul-e a környezetszennyezés az ökoadók hatására?

Sokszor felmerül az az ellenérv, hogy az emberek inkább ki fogják fizetni az adókat, de nem mondanak le megrögzött (rossz) szokásaikról. Ez, sajnos, részben igaz.

Szociológiai felmérések mutatják például, hogy egyes családok még akkor sem csökkentik az autóhasználatot, ha nincs pénzüik arra, hogy megfelelő minőségű enniivalót vegyenek a gyermeküknek. A legtöbb dohányos még azután is cigarettázik, miután személy szerint megtapasztalta a dohányzás súlyosan egészségkárosító hatásait.

Ilyen esetekben az ökoadó kívánt hatása (a káros tevékenység visszaszorítása) egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben érvényesül. Amint azonban azt a fenti ábrák, valamint az eddigi tapasztalatok mutatják, az emberek túlnyomó többsége érzékeny az ilyen jellegű árváltozásokra, és csökkenti az adott tevékenységét, ha általában nem is teljesen az áremelkedés arányában.

A 7. ábrán azt láthatjuk, hogy Ausztriában miként változott az üzemanyag-fogyasztás, amikor megváltoztak az üzemanyag-árak. Mivel Magyarországon a jövedelmek jóval alacsonyabbak, mint szomszédunknál, polgáraink az üzemanyag-árak emelését követően sokkal inkább mérséklék autójuk használatát, mint az osztrákok.

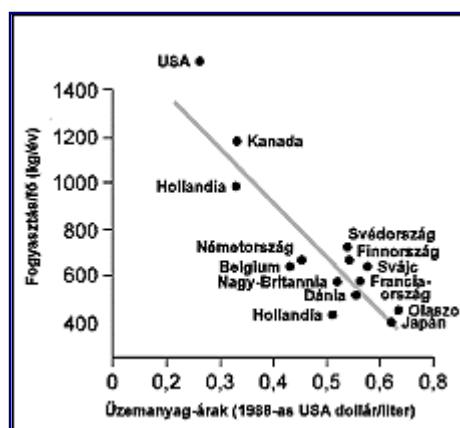

7. ábra : Az üzemanyag árának és a közlekedés teljesítményének változása 1970 és 1995 között Ausztriában

Forrás: Environmental Balance of Transport, Austria 1950_1996.
Bundesministerium für Umwelt, Jugend und Familie

Hasonló a helyzet más iparilag fejlett országokban is: az egy főre jutó üzemanyag-fogyasztás általában annál kisebb, minél magasabb az üzemanyagok ára (ld. a 8. ábrát!).

Az ökoadókat nem mindenhatóak, és nem is kívánhatjuk, hogy rendkívül bonyolult társadalmi problémákat önmagukban megoldjanak. Alkalmazásuk csak egy — bár igen hatásos — eszköz a sok közül. Emellett a jogszabályok folyamatos korszerűsítésére, a felvilágosító munka javítására, az emberek szemléletének megváltoztatására, a szigorúbb ellenőrzésre és számonkérésre, valamint sok egyéb feladat elvégzésére is szükség van.

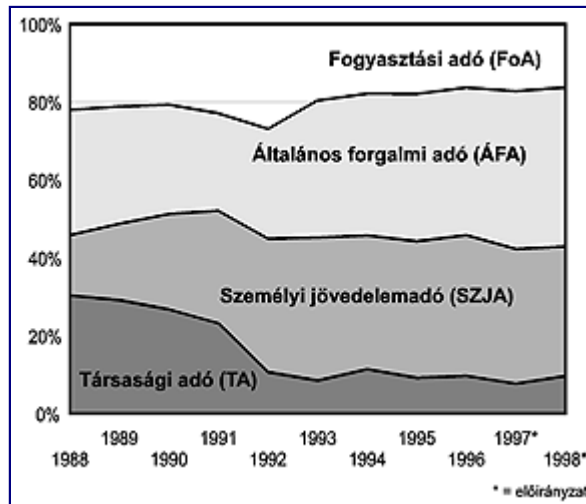
8. ábra: Az egy főre jutó üzemanyag-fogyasztás az üzemanyag-ár függvényében

Forrás: Ernst von Weizsäcker, Amory Lovins,
Hunter Lovins: Factor Four: Doubling Wealth, Halving Resource Use

Összeegyeztethetők-e az ökoadó a piacgazdasággal?

Az a tény, hogy a használók nem fizetik meg a valós költségeket, torz árakhoz vezet. Úgy véljük, hogy éppen ez az, ami ellentétes a piacgazdasággal, nem pedig az ökoadó.

Az elmúlt években a környezet- és egészségkárosító termékekre kivetett fogyasztási adó összességében — reálértéken számítva — folyamatosan csökkent, míg a munkabért terhelő személyi jövedelemadó jelentősen növekedett. Ezt jól szemlélteti a 9. ábra, amely az APEH négy legfontosabb adóbevételi forrásának egymáshoz viszonyított alakulását mutatja.

9. ábra: A négy kiemelt adónem aránya az 1988-1998. években

Forrás: APEH

Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy az egyre hatalmasabbra duzzadó szja-tömeg egyre kevesebb munkavállalóra terhelődött (amint már említettük, 1987 óta több mint 1,1 millióval csökkent az aktív dolgozók száma)!

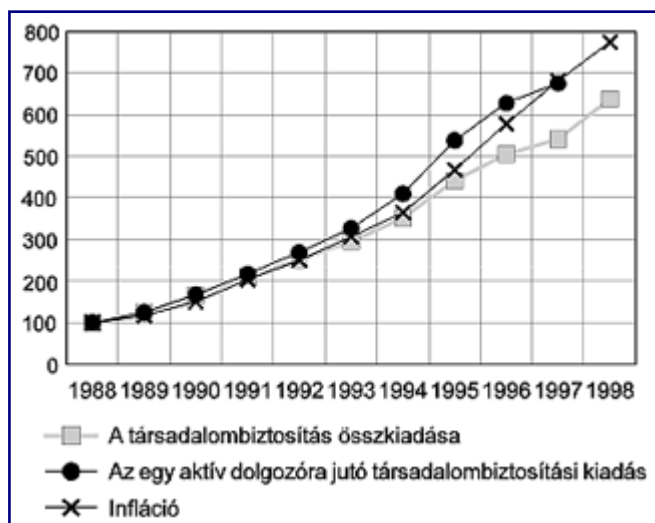
A 10. ábrán látható, hogy miközben a fogyasztási adóból származó állami bevétel tíz év alatt három és félszeresére nőtt (tehát jóval elmaradt az inflációtól), a személyi jövedelemadó megtízszereződött, az egy aktív dolgozóra jutó szja pedig közel tizenkétszeresére emelkedett!

10. ábra: A személyi jövedelemadó és a fogyasztási adó alakulása 1988 és 1998 között (Index 1988=100)

Forrás: Saját számítás az APEH és a KSH adatai alapján

Némileg hasonló képet mutat a társadalombiztosítás is (ld. a 11. ábrát!). Bár a TB kiadásai reálértékben csökkentek az 1995-ben elkezdett megszorító intézkedések következtében, az egy aktív dolgozóra jutó kiadás még itt is növekedett. A helyzet egyébként az ábrán bemutatottnál is jóval rosszabb, mivel sok aktív dolgozó után — törvényellenesen — nem fizetnek tb-járulékot, így az ő költségeik is a tisztességesen fizetőkre hárulnak.

11. ábra: A társadalombiztosítás kiadásainak alakulása (Index 1988=100)

Forrás: Saját számítás a Magyar Közlönyben és a Magyar Statisztikai Évkönyvben megjelent adatok alapján

Ha a rossz időjárás miatt kevés gabona terem, akkor a gabonaárak általában megemelkednek. Jó termés esetén az árak csökkennek. Az árak alakulása hozza egyensúlyba a keresletet a kínálattal. Jelenleg viszont azért, hogy az állam súlyos adókat vet ki az emberi munkaerőre, éppen azt teszi drágává, amiben bővelkedünk. Azáltal pedig, hogy a környezeti és egyéb károk költségeit nem érvényesíti a nyersanyagok, az energiahordozók, a természeti javak áraiban, azt teszi olcsóvá,

amiből kevés van és ami egyre gyorsuló ütemben fogy. Ez nemcsak hogy nem felel meg a piacgazdaság elveinek, hanem még a legelemibb logikának is ellentmond.

Ha az árak nem tükrözik a valós költségeket, akkor a gazdasági élet minden szereplője — a politikusoktól kezdve a termelőkön át egészen a fogyasztókig — folyamatosan hamis jelzéseket kap. Ezáltal minden szinten hibás döntések születnek.

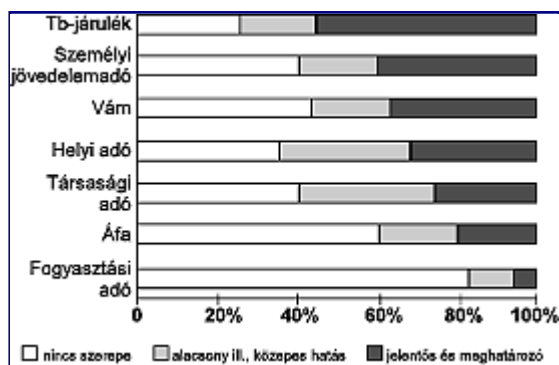
Az elmúlt évtizedek gyakorlata a szocialista országokban világosan megmutatta, hová vezet, amikor az árakat önkényesen eltérítik a valós költségektől: gazdasági válsághoz. Miután ez a gyakorlat nemcsak hogy folytatódik, hanem (a külső költségek érvényesítésének elmaradásával) tarthatatlan méreteket öltött, minden korábbinál nagyobb válság következhet be.

Gerjesztik-e az ökoadó az inflációt?

Éppen ellenkezőleg, **a környezetvédelmi adóreform hozzájárulna az infláció csökkentéséhez.**

Amint említettük, az ökoadó bevezetésével, illetve emelésével egyidejűleg hasonló mértékben javasoljuk csökkenteni a munkabért terhelő adókat és járulékokat. Tehát összességében nem növekednének sem a központi költségvetés adóbevételei, sem a társadalom adóterhei. Egyes termékek és szolgáltatások ára emelkedne, míg másoké csökkenne, de az általános infláció nem növekedne.

A Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem kutatói egy felmérés keretében 1300 vállalatvezetőt kérdeztek meg többek között arról, hogy miként befolyásolják cégük nemzetközi versenyképességét a különböző adók. A válaszokból egyértelműen kiderült, hogy leginkább a társadalombiztosítási járulék és a személyi jövedelemadó rontja versenyképességüket, a legkevésbé pedig a fogyasztási adó (ld. a 12. ábrát!). Tehát egy környezetvédelmi adóreform csökkentené a költségeiket, és így az inflációs nyomást is.

12. ábra: Az adók hatása az exportképességre

Forrás: Népszabadság

Hangsúlyozzuk, hogy nem a béreket, hanem a bért terhelő adókat javasoljuk csökkenteni!

Ha megemelik a környezetszennyező termékek árát, akkor csökken irántuk az igény, ami eleve mérsékli az áremelés inflációs hatását. Az áremelés tovagyrűző hatása is jóval kisebb, mint azt sokan feltételezik, ugyanis a környezetszennyező termékek felhasználásának nagyrészt semmi köze a termeléshez (pl. személygépkocsi-használat), csupán a személyi fogyasztásban jelentkezik.

Legfontosabbnak ebből a szempontból azonban azt tartjuk, hogy csökkennek azok a többletköltségek, amelyeket jelenleg a környezet- és egészségkárosító tevékenységek okoznak. Ezek a költségek komoly árnövelő tényezőt jelentenek, bár a döntéshozók és a közvélemény nemigen vesznek tudomást erről.

Az Egyesült Államokban sok milliárd dollárra becsülik azt a kárt, amit a légszennyezés okoz a mezőgazdasági termelőknek. Természetesen ezeket a költségeket igyekeznek érvényesíteni a fogyasztói árakban. Az Európai Uniót a közlekedési dugók miatt évente 120 milliárd ECU veszteség éri (ez három és félszer akkora összeg, mint Magyarország bruttó hazai terméke). Nálunk több száz milliárd forintra tehető az a környezeti kár, ami többek között az emberek egészségének romlásában, illetve az ebből eredő orvosi költségekben és termelés kiesésben, az épületek és egyéb létesítmények növekvő karbantartási és felújítási költségeiben, a mezőgazdasági termelés csökkenésben, az erdők pusztulásában fejeződik ki. Ezen költségek jelentős része elkerülhetetlenül beépül az árakba és gyorsítja az inflációt.

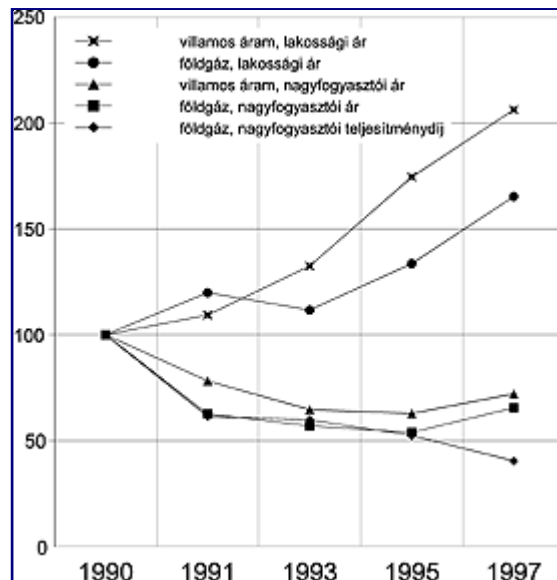

13. ábra: A 95-ös ólmozatlan benzin árának és a fogyasztói árindex alakulása hazánkban
(Index 1990=100)

Forrás: Saját számítások a KSH adatai alapján

Itt jegyezzük meg, hogy az üzemanyagok, a dohányárak és a szeszes italok fogyasztási adója az elmúlt években reálértékben folyamatosan csökkent. Ily módon — a közhiedelemmel ellentétben — ezen termékek ára sem tartott lépést az inflációval, s így a többi termékhez viszonyítva olcsóbbakká váltak (ld. a 13. ábrát!). Közben az általános infláció is magas maradt...

Amint a 14. ábrán látható, a villamos áram és a földgáz nagyfogyasztói (azaz az ipar által használt) ára reálértékben folyamatosan csökkent az elmúlt években, miközben a lakossági ár számottevően nőtt!

14. ábra: A villamos áram és a földgáz árának alakulása Magyarországon USA dollárban számolva (Index 1990=100)

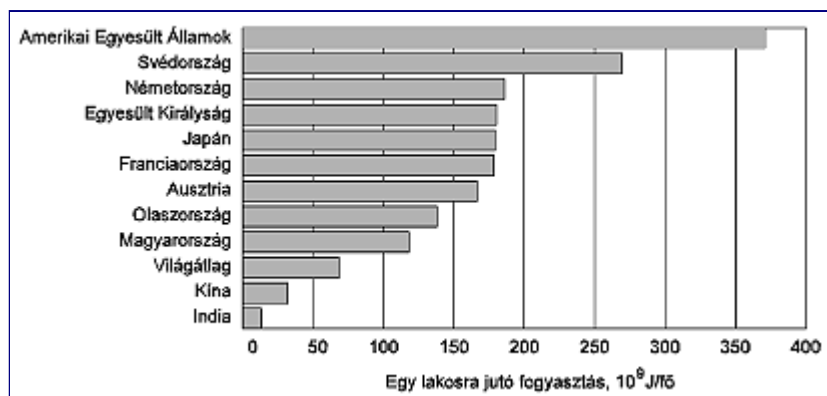
Mivel az ökoadó bevezetésével egyes termékek ára növekszik, a bevezetés módjától és mértékétől függően **rövid távon** keletkezhet bizonyos többlet inflációs nyomás. A hosszabb távú hatások (a környezetkárosítás csökkenése, a gazdaság szerkezetének korszerűsödése stb.) azonban **tartósan** mérséklék az inflációt.

A heidelbergi Környezet- és Jövőkutató Intézet számításai szerint a közúti teherfuvarozás az NSZK-ban 1987-ben mintegy 7 milliárd márka állami bevételt eredményezett, miközben a társadalom által viselt költségek 27 és 56 milliárd márka közötti összeget tettek ki. Hasonló az arány Magyarországon is. A közúti fuvarozásra kivetett adók (gázolaj adó, gépjárműadó) emelése hazánkban – sajnos – csak kis mértékben emelné az árakat, mivel egy átlagos hazai termék árában a szállítás költsége legfeljebb 10 százalékot, ezen belül pedig az üzemanyag-költség mindössze 3 százalékot tesz ki.

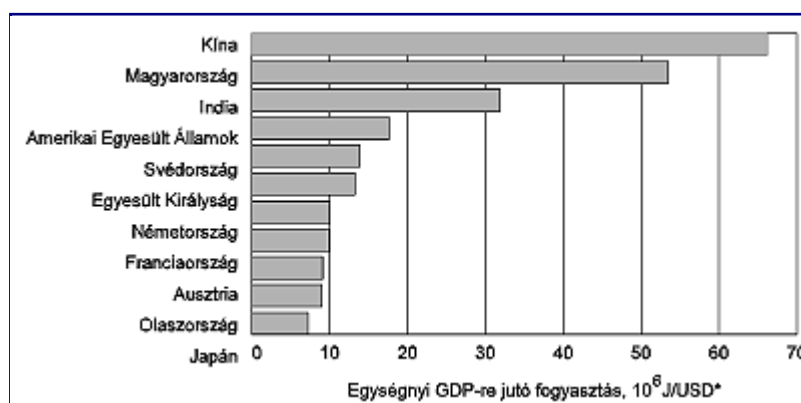
Azért írtuk, hogy sajnos, mert többek között a torz árak miatt országunkban rengeteg a fölösleges ide-oda szállítgatás. Továbbá a viszonylag alacsony fuvarozási költségek miatt a szállítási távolságok alig tükröződnek az árakban, és így nem ösztönzik a vásárlókat arra, hogy a helyben termelt árukat részesítsék előnyben az ország (vagy a világ) másik végéről szállítottakkal szemben.

Jelentősen növeli a költségeket a rendkívül pazarló energia-felhasználás. Egységnyi nemzeti jövedelem előállításához hazánk háromszor-négyszer annyi energiát használ fel, mint a nyugat-európai országok (lásd a 15. és a 16. ábrát!). Az energiaadó bevezetése ösztönözné ennek a pazarlásnak a csökkentését, és egyúttal lehetőséget nyújtana az energiahatékonyság javítását, az energiatakarékosság fokozását szolgáló beruházások támogatására. (Szakértői vélemények szerint erre a célra évente legalább 30-40 milliárd forintot kellene költeni a jelenlegi 3-4 milliárd helyett.) Egy ilyen program megvalósítása szintén tartósan járulna hozzá az infláció mérsékléséhez.

Amint említettük, a környezetvédelmi adóreform hatására növekszik majd a foglalkoztatottság. Ily módon csökkennek az egy foglalkoztatottra jutó társadalmi költségek (szociális, egészségügyi, kulturális és egyéb kiadások). Az aktív dolgozókra egyenként kisebb teher jut, ami ugyancsak árcsökkentő hatású.

15. ábra: Egy főre jutó energiafogyasztás néhány országban 1996-ban

16. ábra: Egységnyi bruttó hazai termékre jutó energiafogyasztás néhány országban 1996-ban

* 1987. évi dollárárfolyamon számolva

Forrás: Energy Information Administration, International Energy Database (1997 december) adatai alapján saját számítások

Fontos azt is tudnunk, hogy a környezetet jobban kímélő tevékenységek sok esetben jelenleg is olcsóbbak, mint azok, amelyek súlyosan szennyeznek. Az előbbiek fokozottabb igénybevétele szintén árcsökkenő hatású.

Egy tonna áru elfuvarozása adott távolságra feleannyiba kerül vasúton, mint közúton. A budapesti tömegközlekedés – szintén azonos teljesítményre vetítve – tizedannyiba kerül, mint a személyautózás.

Elviselhetőek lesznek-e az ökoadókat a hazai vállalatok részére?

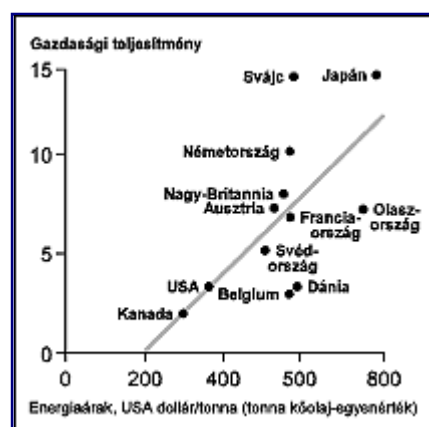
Nem értünk egyet azzal az érveléssel, hogy az ökoadókat azért nem szabad bevezetni, mert ez rontaná a vállalatok esélyeit a hazai és külföldi piacokon, sőt esetenként tevékenységük leépüléséhez vezethet. Ez ugyanis csak azokra a vállalatokra érvényes, amelyek tevékenységét amúgy is át kell alakítani, mert nem felelnek meg a nemzetközi versenyképesség követelményeinek. Jelenleg éppen a korszerű, a magas szellemi hányadot tartalmazó termékek előállítását hozzuk hátrányos helyzetbe azért, hogy a súlyosan környezetszennyező cégek nem fizetik meg tevékenységük valódi költségeit.

Tekintsünk rá a karóránkra! Az előállításához szükséges alapanyagok (egy kis fém, esetleg műanyag) néhány forintba kerülnek. Az óra mégis ennél sokkal többet ér. Sőt, az azonos mennyiségű alapanyagot tartalmazó órák árai között tízszeres, vagy még annál is nagyobb különbség lehet. Tehát elsősorban nem az óra alapanyagának mennyisége határozza meg az árát, hanem a kidolgozottsága, az előállítására fordított munka minősége, a befektetett „szellemi hányad”.

Egy korszerű termékben a szellemi hányad értéke meghaladja a 80 százalékot, a felhasznált anyagoké pedig legfeljebb 20 százalékot tesz ki. A hazai termékeknél általában sokkal rosszabb ez az arány. Az ökoadóknak éppen ennek a helyzetnek a megváltoztatását segítenék elő.

Az erősen környezetszennyező, nagy nyersanyag- és energiaigényű tevékenységek fokozott megadóztatása lökést adna az újításoknak, az innovációnak, piacképesé tenne sok korszerű, a takarékossgot és a környezetvédelmet is előmozdító terméket. Az 1973-as évi olajár-robbanás után a nyugati országokban – részben állami támogatással – ugrásszerű fejlődésnek indultak az energiatakarékossgot segítő, az energiahatékonyságot javító kutatások és fejlesztések. Rövid idő alatt elterjedtek azok a termékek és eljárások, amelyek lehetővé tették a gazdaság növekedését úgy, hogy az energiafogyasztás vagy egyáltalán nem, vagy a korábbinál csak jóval kisebb mértékben emelkedett. (A második olajár-robbanás után, 1979 és 1986 között az Egyesült Államok energiafogyasztása 6 százalékkal esett vissza, a bruttó hazai termék ugyanakkor 19 százalékkal emelkedett!) Ezzel szemben az energiahatékonyság javításával és a megújuló energiaforrásokkal foglalkozó magyar vállalkozások jelenleg a saját túlélésükért küzdenek, és sok hasznos találmány, újítás marad papíron, a fiókok mélyén porosodva.

A rendelkezésünkre álló adatok általában azt mutatják, hogy összefüggés található az energiaárak és a gazdasági teljesítmény között (ld. a 15. ábrát!). Az olcsó energiát használó országok általában pazarlóak és kevésbé versenyképesek. Ahol pedig magasak az energiaárak, ott a gazdasági élet szereplői innovatívabbak és hatékonyabbak.

15. ábra: Egyes iparilag fejlett országok gazdasági teljesítménye az energiaárak függvényében

Forrás: Ernst von Weizsäcker, Amory Lovins, Hunter Lovins: Factor Four: Doubling Wealth, Halving Resource Use

Nem vitatjuk, hogy egy környezetvédelmi adóreformnak vesztesei is lesznek a gazdasági életben: a nagy nyersanyag- és energiaigényű vállalatok. Sokat nyernek viszont azok a cégek, amelyek

nagyszámú munkaerőt foglalkoztatnak. Összességében tehát az egész társadalom nyer.

Elviselhetőek lesznek-e az ökoadóak a lakosság részére?

Az ökoadókat bevezetésénél nagy figyelmet kell majd fordítani arra, hogy azok ne többletterheként jelentkezzenek a lakosság széles rétegei számára. Lehetnek olyan ökoadóak, amelyek nem terhelik a lakosságot (pl. a reklám szórólapokra kivetett adó vagy egyes nagy iparvállalatok légszennyezési adója). Lennének olyan adók is, amely közvetlenül terhelnék a lakosság jelentős részét, ám ezeket mégsem javasoljuk közvetlenül ellentételezni.

Kívánatosnak tartjuk például az üzemanyagok fokozottabb megadóztatását, viszont ezt nem lenne szabad közvetlenül kompenzálni a lakosság felé, hiszen a cél éppen a személyautók használatának csökkentése. Ugyanakkor más lehetőséget kell felajánlani az utazóknak: jobb tömegközlekedést, pontos és kényelmes vonatokat, biztonságos kerékpárutakat stb.

Ha olyan ökoadókat vezetnének be, amelyek a lakosság széles rétegeit valóban hátrányosan érintenék, akkor mindenképpen gondoskodni kell a kedvezőtlen hatások kivédéséről.

Szükségesnek tartjuk a nem megújuló energiaforrások (szén, kőolaj, földgáz, atomenergia) fokozottabb megadóztatását. Ezáltal azonban a lakosság egy része már valóban nem tudná kifizetni a villany- és fűtésszámláit, ezért itt mindenképpen megfelelő ellentételezésről kell majd gondoskodni. Ez az ellentételezés nem feltétlenül csak készpénz kifizetését jelentheti. A lakás szigetelésére, a fűtéskorszerűsítésre vagy energiatakarékos fénycsövek beszerzésére adott támogatás estenként sokkal célszerűbb, hiszen így hosszú távon csökkenthetők az energiaköltségek (és a környezetszennyezés is).

Nem ismerünk olyan hazai számításokat, amelyek egy környezetvédelmi adóreform hatását az egyes háztartás-típusokra lebontva mutatják be. Külföldön készült elemzések viszont azt mutatják, hogy az ökoadókat be lehet vezetni úgy, hogy az alacsonyabb és közepes jövedelmű háztartások anyagilag is jól járjanak.

A 16., 17. és 18. ábrán németországi számításokat mutatunk be arról, hogy miként érintene három különböző típusú háztartást, ha bizonyos termékekre ökoadókat vetnének ki, míg ezzel egyidejűleg más adókat és járulékokat csökkentenének. Az 1. típus kétszemélyes háztartás, csekély jövedelmű nyugdíjasokkal és szociális segélyben részesülőkkel. Itt az adóreform hatására havonta 5 márkát takarítanak meg. A 2. típus négyszemélyes háztartás, közepes jövedelmű munkás családapával és kettő gyermekkel. Itt havi 3 márka lenne a megtakarítás. A 3. típus szintén négyszemélyes háztartás kettő gyermekkel, de magasabb jövedelmű köztisztviselő szülőkkel. Itt havonta 3 márka többletkiadás jelentkezne. Ez a példa azt mutatja, hogy a jól megtervezett környezetvédelmi adóreform alig módosítaná az egyes háztartások kiadásait. (Az egyes termékek és szolgáltatások igénybevétele viszont környezet- és egészségvédelmi szempontból előnyösen változna meg.)

A következő oldalakon található képaláírások magyarázata:

Ész — élelmiszer

Msz — mosószer

Éc — élvezeti cikkek

Rc — ruházati cikkek

Br — bérek

Ár — áram

Gáz — gáz

Szn — szén

Hto — háztartási
tüzelőolaj

Kfmv — központi fűtés,
meleg víz

Eá — egyéb háztartási
árúk

Gk — gépkocsi+kerékpár

Bn — üzemanyagok

Ms — művelődés, szórakozás

Tl — telefon, levél stb.

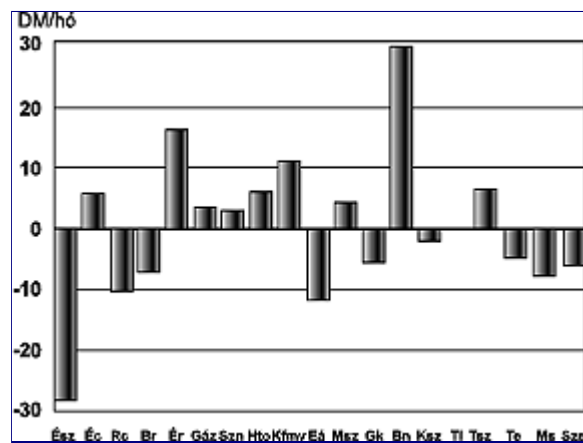
Tsz — test- és egészségápolási szerek

Te — test- és egészségápolási
szolgáltatások

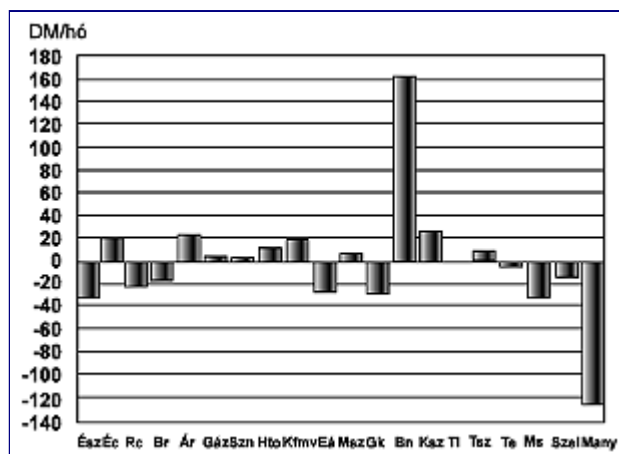
Szel — személyi ellátás

Many — unka-béradó/nyugdíjjárulék

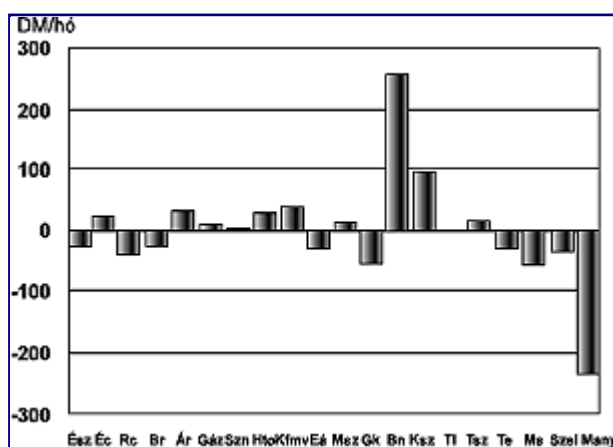
Ksz — közlekedési szolgáltatás (vasút,
repülés)

16. ábra: A havi kiadások növekedése, ill. csökkenése az 1. típusú háztartásban (nyugdíjasok és szociális segélyen élők) a környezetvédelmi adóreform hatására az NSZK-ban

17. ábra: A havi kiadások növekedése, ill. csökkenése a 2. típusú háztartásban (dolgozó közepes jövedelemmel) a környezetvédelmi adóreform hatására az NSZK-ban

18. ábra: A havi kiadások növekedése, ill. csökkenése a 3. típusú háztartásban (tisztviselő/hivatalnok magasabb jövedelemmel) a környezetvédelmi adóreform hatására az NSZK-ban

Csak a gazdagok szennyezhetnek?

Egyes vélemények szerint az ökoadókat azt eredményezik majd, hogy a gazdagoknak továbbra is módjuk lesz szennyezni a környezetet, míg a szegényebb polgárokat még inkább takarékoskodásra kényszerítjük.

Általában a magasabb jövedelmű emberek ma is jóval többet szennyeznek a környezetet, mint a kevésbé jómódúak: gyakrabban közlekednek autóval, sőt repülővel, több energiát használnak, több terméket fogyasztanak. Ez a különbség a jövőben is fennmarad, viszont az ökoadó bevezetésével a szennyezés mértéke összességében csökkenni fog.

A szociális problémákat meg kell oldani, de ennek nem az a módja, hogy rejtett módon támogatjuk a környezetszennyező tevékenységeket, és ezúton csökkentjük azok árát. Ha nem építjük be a valódi költségeket az árakba, akkor elsősorban a gazdagabb polgárokat támogatjuk, és kevésbé azokat, akik valóban rászorúlnak. Más megfogalmazással: minél több vagyona van valakinek, annál nagyobb támogatást kap.

Vajon igazságos és ésszerű ez?

Tételezzük fel, hogy egy szoba-konyhás lakásban élő kisnyugdíjas évente 600 kWh villamosenergiát fogyaszt. Ha a támogatás (például amiatt, hogy a környezetpusztítás költségét nem építik be az árakba) kilowattóránként mondjuk 10 forint, akkor ő összesen évi 6000 forint támogatásban részesül. Ugyanakkor egy többszobás, luxuskomfortú villalaks lakója, aki évente 20 ezer kWh-t fogyaszt, 200 ezer forint támogatást kap, vagyis 33-szor annyit, mint a kisnyugdíjas! Legrosszabbul a többgyermekes, alacsonyabb jövedelmű családok járnak, ahol például fejenként 400 kWh-t fogyasztanak.

19. ábra: „Szociális támogatás” a villamos áram árán keresztül különböző jövedelmű egyéneknek a jelenlegi helyzetben, amikor még nem valósult meg a környezetvédelmi adóreform

Bár a valós költségek megjelenítése az árakban (pl. az energiahordozók áraiban) összecszerûségét tekintve sokkal nagyobb mértékben sújtaná a jómódú polgárokat, mint a szegényeket, az előbbiek viszonylag könnyen kivédnek ennek kedvezőtlen hatásait (pl. csökkentik vagy átcsoportosítják fogyasztásukat). A szegényebb rétegeknél ez gyakran lehetetlen, hiszen nemegyszer olyan elemi szükségletekre sincs elegendő pénzük, mint a megfelelő táplálkozás vagy öltözködés. Ezért minden olyan esetben, amikor az ökoadó az alacsonyabb jövedelmű, illetve többgyermekes háztartásokat hátrányosan érintik, **elengedhetetlen a megfelelő ellentételezés nyújtása.**

A munkabért terhelő adók csökkenése sok esetben lehetővé teszi majd a munkáltatók részére, hogy emeljék dolgozóik bérét. (Ez utóbbi az Európai Unióhoz való csatlakozás egyik előfeltétele is!) A nem aktív dolgozóknál pedig egyéb megoldásokat kell alkalmazni (pl. nyugdíjak, családi pótlék és egyéb szociális juttatások emelése).

Az ökoadónak van egy további szociális előnye. Az egyes polgárok ugyanis nem tudják kivonni magukat az olyan szokásos terhek alól, mint a személyi jövedelemadó vagy a társadalombiztosítási járulék (kivéve persze, ha a feketegazdaságba menekülnek, de ez egyéb okok miatt nem kívánatos). Az ökoadó bevezetésével viszont létrejön a választás lehetősége: továbbra is a most már drágább és környezetszennyezőbb árucikket vásárolják-e, vagy áttérnek az ökoadómentes környezetbarát termékekre? Így bizonyos határokon belül a fogyasztó maga dönti el, hogy mennyi ökoadót fizet.

Ráérünk-e akkor megvalósítani a környezetvédelmi adóreformot, amikor elérjük a fejlett ipari országok gazdaságának szintjét?

Jelenleg Magyarországon az egy főre jutó bruttó hazai termék a hivatalos árfolyamon átszámítva 5000 dollár körül van, ha pedig a vásárlóerőt tekintjük, akkor elérheti a 8000 dollárt. Ugyanez a mutató a fejlett országokban meghaladja a 20 ezer dollárt. Ha 10 év alatt szeretnénk elérni a nyugati országok **mai** szintjét, akkor évi 11-12 százalékos növekedési ütemre lenne szükség. Ilyen

magas, hosszan tartó gazdasági növekedés Magyarország számára aligha elképzelhető. Ha 15 év alatt akarjuk elérni az említett szintet, akkor évi 7-8, ha 20 év alatt, akkor évi 5-6 százalékos növekedésre van szükség. Azonban még ez utóbbi megvalósulásának is csekély a valószínűsége.

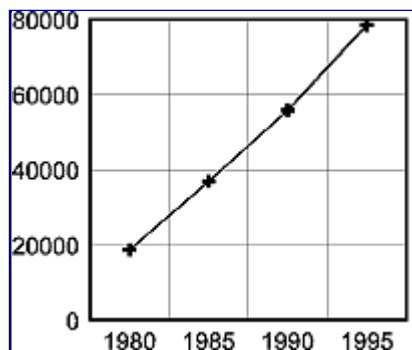
Ha ennek ellenére folytatni kívánjuk az eddig követett utat, akkor a környezet tisztítása gyorsuló ütemben folytatódik. Márpedig az utólagos helyreállítás, a károk felszámolása (ha egyáltalán még lehetséges) sokkal költségesebb, mint a megelőzés. Sokkal előnyösebb, ha nem az igen költséges szennyezésselhárító és -tisztító beruházásokat kell megvalósítani, hanem olyan gazdaságot építenünk és olyan fogyasztói szokásokat alakítunk ki, amelyek eleve kevésbé szennyeznek a környezetet.

Magyarországon a környezetszennyezéssel szorosan összefüggő megbetegedések száma rendkívül magas. A lakosság számához viszonyítva a daganatos betegségekben világelső vagyunk. Az asztmás, az allergiás, a tüdőrákos megbetegedések száma évtizedek óta meredeken emelkedik (20. és 21. ábra). Az átlagos várható élettartam nálunk alacsonyabb, mint számos fejlődő országban, és jóval elmarad a fejlett ipari országok hasonló mutatóitól (22. ábra). Még belegondolni is rossz, milyen következményekkel járhat, ha ez így folytatódik. Pedig a jelenlegi gazdaságpolitika fennmaradása esetén ezzel kell számolnunk.

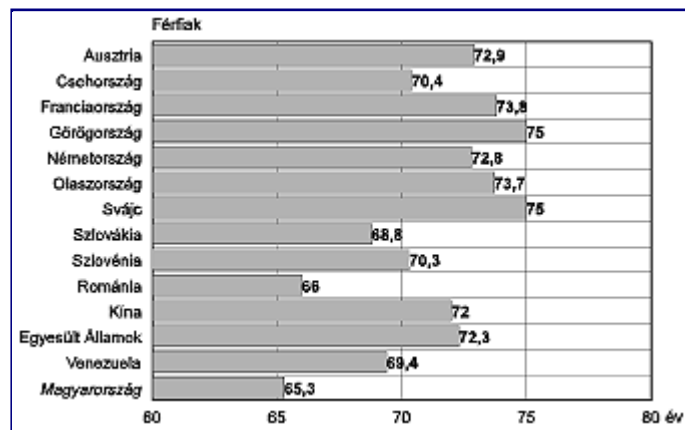
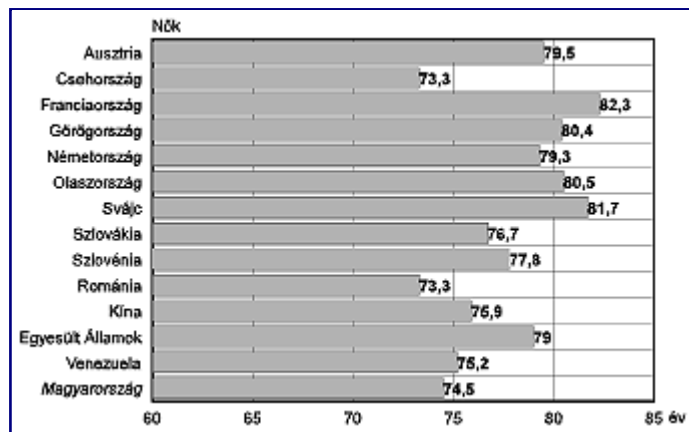
20. ábra: A tüdőrákos és egyéb légzőszervi rosszindulatú daganatos megbetegedések alakulása Magyarországon

Forrás: Országos Korányi TBC és Pulmonológiai Intézet

21. ábra: Az asztmás megbetegedések alakulása Magyarországon

Forrás: Országos Korányi TBC és Pulmonológiai Intézet

22. ábra: A várható átlagos élettartam a világ néhány országában

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1997, KSH

Megvalósíthat-e az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó Magyarország egy környezetvédelmi adóreformot? Összhangban lenne-e ez nemzetközi kötelezettségvállalásainkkal?

Az Európai Unió vezetői már felismerték a környezetvédelmi adóreform jelentőségét.

Jacques Delors, az EU elnöke az 1995. évi esseni csúcstalálkozón kijelentette: „Hibás a gazdasági ösztönzőrendszerünk. A nagyobb mértékű foglalkoztatást büntetjük, és nem a szennyezést. Pedig a környezetvédelmi adók részben átvehetnék a munkaerő adóztatásának szerepét versenyképességünk veszélyeztetése nélkül.”

Ritt Bjerregaard asszony, az EU környezetvédelmi minisztere 1997 októberében egy brüsszeli konferencián kijelentette: „Úgy mondják, hogy két dolog biztos az életben: a halál és az adók. Tehát mielőtt meghalunk, jobbá kell tennünk az adóinkat. Azt az adórendszert, amelyet a környezetvédelmi szempontok figyelmen kívül hagyásával alkottak meg, most zöldebbé kell tennünk. Ezt követeli meg az EU Alapszerződése, és most már a közvélemény is támogatja. Valójában nem több adót szeretnénk, hanem hasznosabb adókat. ... A környezetvédelmi adóreform szükséges és rövid időn belül megvalósítható.”

Az EU-ban nemcsak beszélnek a környezetvédelmi adóreformról, hanem egyre kiterjedtebben be is vezetik.

Az Európai Unió Bizottsága 1997 júliusában a következőket állapította meg: „Az EU 5. Környezetvédelmi Cselekvési Programjának megfelelően a környezetvédelmi adók és díjak használata gyorsan növekszik a tagországokban. A Bizottság támogatja ezt a folyamatot, mivel ez költséghatékonyabb környezetvédelmi politikát tesz lehetővé.” A Bizottság arra is felhívja a figyelmet, hogy a munkahely-teremtés érdekében is fokozottan kellene élni ezekkel a pénzügyi eszközökkel.

Az EU jelentős kutatási programokat támogat annak megállapítására, hogy mekkorák valójában a külső költségek, és hogy milyen hatással járna egy környezetvédelmi adóreform.

Az EU Közlekedési Főigazgatósága 1996-ban „Zöld könyvet” jelentetett meg „Tisztességes és hatékony árak felé a közlekedésben” címmel. (Az EU Zöld könyvei ajánlásokat és javaslatokat tartalmaznak, amelyeket az EU szintjén és az egyes tagországokban is felhasználnak az új jogszabályok megalkotásához.) A kutatások eredményeire alapozva a Zöld könyv cáfolja azt a – Magyarországon is általánosan hangoztatott – tévhitet, hogy a gépjárművek használói sokkal több adót fizetnek, mint amennyi méltányos. A valóság ennek éppen a fordítottja: az összes kárt beszámítva a gépkocsival közlekedők jelentős támogatásban részesülnek. Ahhoz, hogy ténylegesen fedezzék tevékenységük költségeit, számottevően emelni kellene az üzemanyag- és gépjárműadókat, a parkolási díjakat, a biztosítási díjakat stb.

„ExternE” néven az EU-ban átfogó kutatási programot folytatnak abból a célból, hogy meghatározzák az energiahordozók termelésének és felhasználásának valódi költségeit. E kutatások eredményeire is alapozva, az EU Bizottsága 1997-ben törvényjavaslatot készített elő az energiahordozók fokozottabb megadóztatására, ami az összes tagország számára kötelező érvényű lenne.

Az EU illetékesei egyértelműen leszögezték, hogy amennyiben Magyarország csatlakozni kíván az Európai Unióhoz, adórendszere is meg kell hogy feleljen az EU-ban elfogadott elveknek és gyakorlatnak. Minél előbb tesszük meg ezeket a lépéseket, annál előnyösebb helyzetbe kerülhetünk.

Magyarország számos nemzetközi környezetvédelmi egyezményhez csatlakozott, amelyekben konkrét kötelezettségeket vállalt a károsanyag-kibocsátások mérséklésére. Ezek teljesítését is elősegíthetné egy környezetvédelmi adóreform.

Elriasztaná-e a külföldi befektetőket a környezetvédelmi adóreform?

Magyarországon a környezetszennyező termékek árai általában jóval alacsonyabbak, mint például Ausztriában vagy Németországban. Tehát azt mindenképpen megtehetjük, hogy ezeket az árakat — többlet adóterheléssel — a mérvadó EU-országok szintjére emeljük. Ez legfeljebb azokat a külföldi cégeket riasztaná el, akik azért kívánják hozzánk telepíteni energia- és nyersanyagpazarló, súlyosan környezetszennyező tevékenységeiket, mert hazájukban már sem környezetvédelmi, sem gazdasági szempontból nem kívánatosak. Az pedig Magyarországnak is érdeke, hogy ne ilyen cégek települjenek hozzánk.

Egyébként az egyes EU-országokban is igencsak eltérnek egymástól az adómértékekek. Az alábbi táblázat a villamos energiára kivetett adók mértékét mutatja néhány európai országban.

Ország	A villamos energiát terhelő adók*	
	Ipari áraknál	Háztartási áraknál
Ausztria	0	n.a.
Belgium	n.a.	n.a.
Dánia	12,9	56,8
Egyesült Királyság	0	7,4
Finnország	0	19
Franciaország	0	21,5
Görögország	0	15,3
Hollandia	0	14,9
Írország	0	11,2
Magyarország	0	10,7
Németország	7,8	19,8
Olaszország	17,8	24
Portugália	0	4,8
Spanyolország	0	13,8
Svédország	0	6,1
Svédország	0	33,4

* a teljes ár százalékában

n.a. = nincs adat

Forrás: Energy Prices and Taxes, Third Quarter 1996.
Nemzetközi Energia Ügynökség

Nagyrészt az eltérő adómértéket tükrözik az üzemanyagárak különbségei is az egyes országok között. Így például nyugati szomszédunknál a 95-ös ólmozatlan benzin 24%-kal, a gázolaj pedig 9%-kal drágább, mint nálunk.

* 1998. január 16-i árfolyam

Ha ennyi érv szól a környezetvédelmi adóreform mellett, mi akadályozza a bevezetését?

A korábbi évtizedekben a nehézipar, az olajipar, az autógyártás, vagyis a nagy nyersanyag- és energiafogyasztó ágazatok jelentették a gazdasági növekedés hajtóerejét. Ezek az iparágak még ma is óriási hatalommal és befolyással rendelkeznek, így mindeddig meg tudták akadályozni egy környezetvédelmi adóreform megvalósítását.

Az éghajlatváltozással foglalkozó kiotói világkonferencián az Európai Unió kötelezettséget vállalt, hogy 2010-ig 8 százalékkal csökkenti a globális felmelegedést okozó szén-dioxid kibocsátását. A konferencia előtt az Egyesült Államokban a szénbányászatban, az olaj- és gépjármű-iparban érdekelt óriáscégek sok millió dollárba kerülő „PR” és lobbykampányt indítottak azért, hogy megakadályozzák bármiféle korlátozás elfogadását. (Végül a nemzetközi és hazai közvélemény nyomására, illetve a tudományos bizonyítékok hatására az USA 7 százalékos csökkentést vállalt.)

A másik meghatározó tényező az, hogy a döntéshozók és a lakosság túlnyomó része sem ismerte

fel egy ilyen adóreform előnyeit. Sokan félnek is kockáztatni megszokott kényelmüket, módosítani pazarló magatartásukat. Jó lenne azonban felismerniük: **ha nem történik mielőbbi gyökeres változás, azzal mindenüket kockáztatják.**

Mégis derűlátásra ad okot az a tény, hogy a mai világ már más irányban halad. A korszerű gazdaság húzóágazataivá a tudásigényes tevékenységek váltak, amelyek számára egy környezetvédelmi adóreform egyértelműen előnyös lenne.

Milyen intézkedéseket javasol megtenni a közeljövőben a Levegő Munkacsoport?

Az elmúlt évek során több olyan konkrét javaslatot is tettünk a KKDSZ-szel közösen, amelyek már rövid távon is jól érzékelhető változást hoznának. Az alábbiakban az 1998. évi állami költségvetés módosítására tett javaslatainkból sorolunk fel néhányat. Meg kell azonban mondanunk, hogy szervezetünkön belül is nagy viták folynak ezekről. Többen például úgy gondolják, hogy magunknak is és a jó ügynek is ártunk, ha „népszerűtlen” intézkedéseket javasolunk, így például egyes adók emelését. Mások szerint viszont - és közéjük tartozik e kiadvány szerzője is - a Levegő Munkacsoportnak és a KKDSZ-nek nem szabad elhallgatnia a nehézségeket, hanem tisztességesen rá kell mutatnia, mi az, ami megvalósítható, felkínálva a választás lehetőségét. Aligha lehet ugyanis minden szempontból tökéletes megoldást találni.

- *Javasoljuk, hogy a 12 tonnánál nagyobb megengedett összsúlyú tehergépjárművek minden alkalommal fizessenek 6 forint adót árutonna-kilométerenként, amennyiben 200 kilométernél nagyobb távolságra szállítanak valamilyen terméket. Egy ilyen adó nagyrészt tiszta jövedelmet jelentene az ország részére, mert elsősorban a külföldi kamionokat terhelné.*
- *Javasoljuk a benzin jövedéki adójának megemelését literenként 20 forintra. Így a hazai benzinár megközelítené az ausztriai szintet.*
- *Javasoljuk, hogy a gázolaj jövedéki adóját ugyanarra a szintre emeljék, mint a benzint. Annál is inkább indokolatlan a jelenlegi nagy különbség, mert a dízel járművek kipufogógázai rendkívül mérgező anyagokat tartalmaznak. Emellett a gázolajat elsősorban tehergépjárművek használják, amelyek az utakat is jobban rongálják, mint a személyautók.*
- *Javasoljuk külön adó kivetését a nagyfogyasztók (ezalatt a nagy ipari termelőket értjük, nem a lakosságot!) villamosenergia- és földgáz-felhasználására.*
- *Javasoljuk levegőterhelési, vízterhelési és talajterhelési díjak fokozatos bevezetését. (Részletes koncepcióját már elkészítette a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium.)*
- *Javasoljuk a légtérhasználati díj jelentős emelését. A magyarországi díj ugyanis jóval alacsonyabb, mint az ausztriai vagy a németországi, miközben a légiforgalom nálunk is hasonlóképpen szennyezi a környezetet. Ez a díj is elsősorban a külföldieket terhelné.*
- *Javasoljuk, hogy az élvezeti cikkek (dohány és alkohol) jövedéki adója közelítse meg az ausztriai szintet. (Ez 10-15 százalékos áremelést jelentene.)*
- *Javasoljuk a hirdetések kulturális járulékának emelését a jelenlegi 0,5-1,0 százalékról 2,5-3 százalékra.*
- *A Levegő Munkacsoport meghatározó szerepet játszott abban, hogy 1992-ben bevezették az üzemanyagok környezetvédelmi termékdíját. Azóta a KKDSZ-szel közösen tett javaslatainknak is köszönhetően további termékdíjakat vezettek be: az akkumulátorokra, a csomagolóeszközökre, a gumiabroncsokra, a hűtőgépekre, és legutóbb a kenőolajokra. Meg kell vizsgálni, hogy ezek a termékdíjak mennyire váltak be, és hogy célszerű-e megemelni egyesek mértékét.*
- *Természetesen javasoljuk azt is, hogy amennyivel a fenti intézkedések növelik a központi*

költségvetés bevételeit, ugyanakkora összeggel csökkentse a társadalombiztosítási járulékot.

A környezetvédelmi adóreform lényege egyértelműen megfogalmazva tehát a következő: a „rossz” dolgokat (pl. a légszennyezést, az egészségkárosítást) fokozottabban kell megadóztatni, a „jó” dolgokat (a Levegő Munkacsoport és a KKDSZ ide sorolja az alkotó emberi munkát is) pedig a jelenleginél jóval kisebb adóval kell terhelni.

2. javaslat: Közpénzekkel ne támogassuk a szennyezőket!

6. § (1) A környezethasználatot úgy kell megszervezni és végezni, hogy

- a) a legkisebb mértékű környezetterhelést és igénybevételt idézze elő;
- b) megelőzze a légszennyezést;
- c) kizárja a környeztkárosítást.

...

38. § A környezetvédelem állami feladatai különösen:

- a) a környezetvédelmi követelmények érvényesítése az állam más irányú feladatai ellátása során;

...

- d) a környezetvédelmi célok elérését szolgáló jogi, gazdasági és műszaki szabályozórendszer megállapítása ...

Részletek a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvényből

Eddig az államháztartásnak főleg a bevételi oldaláról szoltunk. Most vessünk pillantást a **kiadási oldal** néhány elemére is!

Az eddig említett közvetett támogatások mellett nemegyszer előfordul, hogy a központi költségvetésből közvetlenül is támogatnak olyan nagyberuházásokat és egyéb tevékenységeket, amelyek jelentősen növelik a környezet szennyezését. Ezeket a támogatásokat haladéktalanul meg kell szüntetni, közpénzekből nem szabad hozzájárulni a környezet tisztításához. Ennek érdekében a Levegő Munkacsoport és a KKDSZ többek között az alábbi javaslatokat tette.

- *Javasoljuk, hogy a központi költségvetés ne támogassa az autópályák építését. Ennek okait majd egy másik kiadványban ismertetjük részletesen, itt csak egy rövid megjegyzést teszünk. Az autópálya építése és használata egyaránt óriási légszennyezéssel jár, ugyanakkor nincs bizonyíték arra, hogy segítené az elmaradott térségek gazdasági felzárkózását. Az azonban bizonyos, hogy amennyiben az autópálya-építések helyett oktatásra, művelődésre, továbbképzésre és korszerű munkahelyek teremtésére fordítanak a több száz milliárd forintot*

az érintett térségekben, e területek vonzereje sokkal inkább növekedne a befektetők szemében.

- Javasoljuk a közel 200 milliárd forintba kerülő fővárosi 4. metró építésének elhalasztását. Az új metró miatt — amely a legmerészebb előrejelzések szerint is csak 10 százalékat szállítaná a fővárosi tömegközlekedőknek — vagy két és félszeresére kellene emelni a tömegközlekedési viteldíjakat, vagy pénzhiány következtében jelentősen csökkenteni kellene a szolgáltatások színvonalát. Bármelyik változat a tömegközlekedés összeomlásához és ezzel együtt környezeti katasztrófához vezetne Budapesten. Egyébként az új metró nem segítene érdemben Budapest közlekedésén: a tervezett külső végállomása mellett 700 parkolóhelyet tudnak létesíteni, miközben itt naponta 83 ezer autó halad el a városközpont irányába...
- Éveken át szorgalmaztuk, hogy a Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatóság ne kapjon - évi 4-5 milliárd forint - állami támogatást. A légi közlekedés vállalkozási alapon történik, szociális szempontok itt nem játszanak szerepet (nem jellemző, hogy az alacsony jövedelmű állampolgárok tömegesen utaznának repülőgéppel), ezért nem szabad az adófizetők pénzéből támogatni ezt az erősen környezetszennyező tevékenységet. Végül a Kormány elfogadta ezt a javaslatot, és 1998-tól kezdve az LRI már nem részesül állami támogatásban.

A fentiekben olyan elképzeléseket ismertettünk, amelyek megvalósítása esetén kiadásokat takaríthat meg az államháztartás. Tudjuk, hogy ennek az ellenkezőjére — hogy mire lehetne még pénzt költeni — mindenkinek ezer ötlete van. Hadd mondjuk el mégis, mi mit részesítenénk mi előnyben.

3. javaslat: Sokkal több pénzt a humán szférának!

16. § A Magyar Köztársaság különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit.

17. § A Magyar Köztársaság a rászorulókról kiterjedt szociális intézkedésekkel gondoskodik.

18. § A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.

...

70/D. § (1) A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.

(2) Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.

70/E. § (1) A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregség, betegség, rokkantság, özvegyiség, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak.

(2) A Magyar Köztársaság az ellátáshoz való jogot a társadalombiztosítás útján és a szociális intézmények rendszerével valósítja meg.

70/F. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot.

(2) A Magyar Köztársaság ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.

Részletek a Magyar Köztársaság Alkotmányából

Elősegíti-e a gazdasági fellendülést, ha az állam kevesebb pénzt ad az oktatásra?

Az 1998. évi állami költségvetés előirányzatait is figyelembevéve megállapíthatjuk, hogy az 1994. évihez képest 1995 és 1998 között — 1998. évi áron számolva — összesen 4700 milliárd Ft került, illetve kerül elvonásra a helyi önkormányzatoktól (ide tartozik például az oktatási, kulturális és egészségügyi kiadások jelentős része), a társadalombiztosítási alapoktól és a központi költségvetés szociális kiadásaitól. Az egyéb területeket is tekintve (államigazgatás, felsőoktatás, kutatási és fejlesztési tevékenység stb.) a teljes elvonás becsléseink szerint ennek az összegnek a kétszeresét is elérheti.

Elvonások a helyi önkormányzatoktól, a társadalombiztosítási alapoktól és a központi költségvetés szociális kiadásaitól (milliárd forint)

Megnevezés	Ár	1995	1996	1997	1998
Nyugdíjbiztosítási Alap	folyó ár	68,1	131,5	220,0	173,6
	94-es ár	53,1	83,0	117,8	81,9
Egészségbiztosítási Alap	folyó ár	84,9	120,8	218,3	252,5
	94-es ár	50,6	76,3	116,8	119,1
Helyi önkormányzatok	folyó ár	157,6	260,0	363,5	438,7
	94-es ár	123,3	165,3	195,0	207,4
Szociális támogatások	folyó ár	83,5	117,3	184,5	213,6
	94-es ár	49,7	74,5	99,0	100,9
Összesen	folyó ár	354,1	629,6	986,3	1078,4
	94-es ár	276,7	399,1	528,8	509,3
Árfolyam, Ft/USD		126,7	152,7	188,0	216,0
Elvonás, milliárd USD		2,8	4,1	5,2	5,0

A fentiekkel szemben a központi költségvetés helyzete csak igen kis mértékben javult. (A privatizációs bevételeket itt nem számítjuk, hiszen a magánosítás nem ismételt meg: az egyszer már eladott vagyon nem adható el újra.) A költségvetés hiánya 1998-ban csak 153 milliárd forinttal lesz kevesebb, mint 1994-ben, ami az említett 4700 milliárdnak mindössze 3%-át teszi ki! Külkereskedelmi mérlegünk pedig a vámstatisztika alapján az 1994. évihez viszonyítva gyakorlatilag nem javult, sőt 1996ban és 1997-ben is romlást mutatott.

A vállalkozói szféra hivatalosan nyilvántartott eredménye nagyságrendileg elmarad attól, amit az említett 4700 milliárd Ft elvonás indokolna.

Mindez azt mutatja, hogy a „Bokros-csomaggal” megkezdett megszorító intézkedéseknek az oktatást, a kultúrát, az egészségügyet, a tudományos kutatást és a szociális ellátást érintő részei

nemcsak ezeken a területeken fejtettek ki rendkívül káros hatást, de a gazdasági fejlődés szempontjából is értelmetlennek bizonyultak.

Mekkora legyen az állami újraelosztás mértéke?

A megszorító intézkedések alapjául főleg az az indoklás szolgál, hogy csökkenteni kell az államháztartás kiadásait. A fejlett ipari országok példájára hivatkozva a gazdaságpolitikusok meghatározó része azt hangoztatja, hogy nálunk csökkenteni szükséges az állami újraelosztás mértékét. (Ez azt jelenti, hogy a bruttó hazai termékhez viszonyítva egyre mérséklődjön az állam által beszedett és újra szétosztott pénzösszeg aránya.) A 23. ábrán láthatjuk, hogy az elmúlt 4 évben ez meg is valósult. Így természetesen kevesebb pénz jutott a közfeladatokra.

23. ábra: Az állami újraelosztás mértéke a GDP-hez viszonyítva

Forrás: Magyar Nemzet

Ezt a szemléletet mi hibásnak tartjuk.

Nem lehet egy az egyben a fejlett ipari országok gyakorlatát venni alapul, hiszen ott jóval magasabb az egy főre jutó bruttó hazai termék, s más a gazdaság szerkezete és a társadalom állapota is (például a lakosság lélekszámához viszonyítva sokkal többen végeztek egyetemet, főiskolát).

Úgy véljük, hogy a nagyobb mértékű újraelosztás önmagában még nem ellentétes a piacgazdasággal. Természetesen nem azt a korábbi állapotot kívánjuk vissza, amikor a kormányzat önkényesen osztogatta a közpénzeket különböző vállalatoknak, sokszor gazdaságtalan nagyberuházásokra fecsérelve el a rendelkezésre álló források egy részét. (Sajnos, ez a hibás gyakorlat még a mai napig sem szűnt meg teljesen.) További súlyos probléma a feketegazdaság hatalmas aránya a nemzetgazdaságban, ami miatt a bruttó hazai termék 20-30 százalékkal kisebbnek tűnik a valóságosnál (és így az újraelosztás mértéke pedig nagyobbak).

Egyetértünk azzal, ha az ésszerűtlen — nyílt és burkolt — állami támogatások felszámolásával és a feketegazdaság visszaszorításával csökkentik az állami újraelosztás mértékét. Ha azonban az újraelosztást úgy csökkentik, hogy lerontják azoknak a rendszereknek a működését, amelyek elengedhetetlenek a társadalom fejlődéséhez, illetve a szociális feszültségek kezeléséhez (oktatás, kultúra, egészségügy, tudományos kutatás, szociális ellátás, környezetvédelem), akkor ez nem segíti, hanem éppenséggel akadályozza a piacgazdaság működését.

A nagyobb mértékű állami újraelosztás nem jelenti azt, hogy kevesebb pénz jut a gazdaságnak. A közfeladatokra fordított állami pénzek hamar megjelennek a gazdasági életben, és keresletet

teremtve élénkítik azt.

A 24. ábrán vázlatosan illusztráljuk, hogy mire fordítja egy iskola azt a hozzájárulást, amelyet az államtól (és az önkormányzattól) kap. A dolgozók fizetésére jutó szja-t és társadalombiztosítási járulékot rögtön visszafizeti az államháztartásnak. A dolgozók bért kapnak, amit elköltenek a piacon, az üzletekben, fizetnek a lakásukban használt villanyért, a fűtésért és így tovább. Azt a pénzt, ami még ezen felül megmarad az iskolának, a közüzemi számlák (fűtés, melegvíz, villany stb.) kifizetésére és a szükséges felújításokra és beszerzésekre fordítja. (Ez utóbbi összegek egy része szintén az államháztartásba kerül vissza az ÁFA és egyéb adók formájában.)

24. ábra: Az államtól és az önkormányzattól kapott közpénzt az iskola szinte azonnal visszajuttatja az államháztartásba, illetve élénkíti vele a gazdaságot

Mire fordítsuk a közpénzeket?

Az államháztartásból közfeladatokra kell a pénzt költeni, és ezen belül is csak olyan tevékenységekre, amelyek egyéb módon (például vállalkozási alapon) csak alacsony hatékonysággal, esetleg komoly társadalmi feszültségeket keltve (a szegény rétegek kiszorításával, az esélyegyenlőség további alkotmányellenes csökkentésével) vagy egyáltalán nem is végezhetőek el. Az viszont elengedhetetlen, hogy az állam a közfeladatokat megfelelő mértékben finanszírozza. Ezek közül melyek a legfontosabbak?

Kultúra, oktatás

Első helyre a szélesesen értelmezett kultúrát tesszük, beleértve az oktatást és a nevelést is. Már közhelynek számít, hogy egy ország jövőjét a „kiművelt emberfők sokasága”, vagyis az oktatás, a művelődés színvonala határozza meg. A kiugró gazdasági teljesítményeket elérő országok szinte kivétel nélkül rendkívül sok figyelmet és pénzt fordítottak az oktatás színvonalának minél magasabbra emelésére.

Bill Clinton amerikai elnök megválasztása után négy fő elemre alapozta az Egyesült Államok versenyképesség-javító stratégiáját, amelyek közül az egyiket így fogalmazta meg: „A legfontosabb tőkebefektetési cél maga az amerikai nép, a lakosság jobb képzése mindenek felett.”

Magyarországon az elmúlt években jelentősen romlott a közoktatás és a közművelődés színvonala.

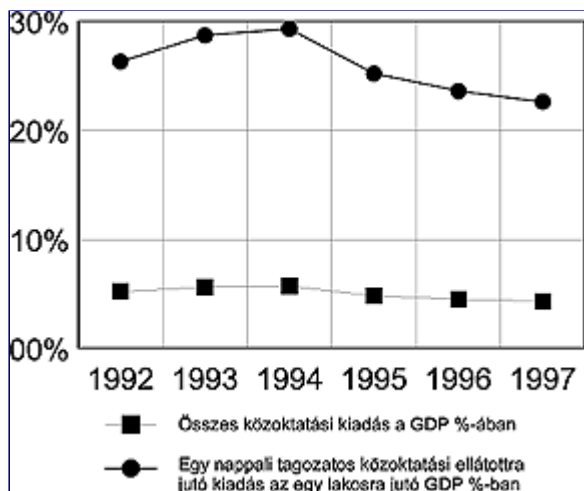
„Az iskolaérett gyerekek 1-1,5 százaléka be sem kerül az alpfokú oktatásba, 6-8 százalékuk nem végzi el az általános iskolát, és 25-30 százalékuk az írás és olvasás alpfokú tudásának hiányossága miatt bukik ki a szakmunkásképzőből. A nyolcadik osztályosok 30 százalékának súlyos gondjai vannak az olvasással. A 9-18 év közötti generáció olvasásértése – az olvasáskutatók adatai szerint – 20 százalékkal romlott az elmúlt öt évben. Minden korosztályból évente gyarapszik tehát Magyarországon a modern kori analfabéták már több százszázalékos tábora. Pontos felmérések (pénzhiány miatt) évek óta nem készülnek...” – írta a Kiáltás című lap 1997/24. száma.

Ezek a tények feltehetően szorosan összefüggenek azzal is, hogy az említett időszak alatt a pedagógusok élet- és munkakörülményei romlottak a leginkább az összes szakmacsoport közül. A 25. ábra azt mutatja, hogy miként alakultak az oktatásra fordított kiadások 1992 és 1997 között a GDP-hez viszonyítva. (Mivel ezalatt a GDP is csökkent, a valóságos helyzet még az ábrán mutatottnál is lényegesen rosszabb.)

Amint azt már korábban bemutattuk, az elmúlt évek során nagymértékben növekedtek a munkabért sújtó adóterhek. Egy iskola kiadásainak pedig közel 80 százalékát a bérköltségek teszik ki. Tehát az állam egyre nagyobb arányban vette vissza közvetlenül és azonnal azt a pénzt, amit az iskoláknak adott. (Ezt annál is inkább megtehetette, mivel a pedagógusok - a gazdasági élet egyes szereplőivel ellentétben - nem tudnak kibújni az adó- és járulékkerhek alól.) Így a valóságban még nagyobb mértékben csökkentek az iskolai oktatásra-nevelésre fordított összegek.

Az oktatás témaköréhez tartozik a **tandíj**. Ennek eltörlését javasoljuk.

Az Európai Unió irányelvei szerint amelyik országban nincs tandíj-rendszer, ott már nem is szabad bevezetni, ahol pedig létezik, ott el kell törölni.

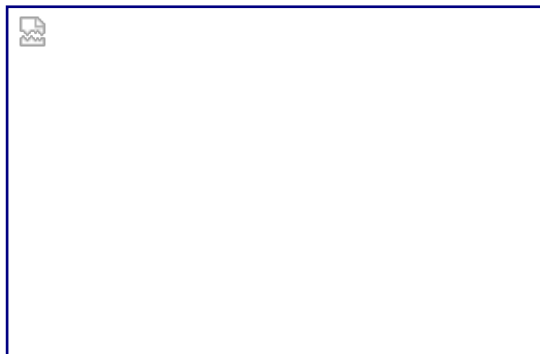

25. ábra: A közoktatási kiadások alakulása a GDP-hez viszonyítva

Forrás: Művelődési és Közoktatási Minisztérium

A fentiekkel összhangban - az utóbbi évek kedvezőtlen folyamatait visszafordítandó - javasoljuk, hogy **a kultúra és az oktatás területén teljes egészében maradjon ott a társadalombiztosítási járulék és a személyi jövedelemadó csökkenése révén felszabaduló összeg.** Ez lehetővé tenné a fizetések emelését (ld. a 26. ábrát), és így az élet- és munkafeltételek javulása elősegítené, hogy itt egyre több jó szakember dolgozzon, ami hozzájárulna az oktatás és művelődés színvonalának

számottevő emeléséhez. Ebből az összegből továbbá megkezdődhetne az esélyegyenlőséget javító oktatási és művelődési alaptevékenységek fejlesztése, a minőségi munkavégzés feltételeinek megteremtése is.

26. ábra: A pedagógusok és a kulturális dolgozók bérköltiségeinek jelenlegi szerkezete összevetve a Levegő Munkacsoport és a KKDSZ javaslatával

Egészségügy

A fent elmondottakat érvényesnek tartjuk az egészségügyre is. Egészséges társadalmat — és gazdaságot — csak egészséges emberekkel lehet építeni.

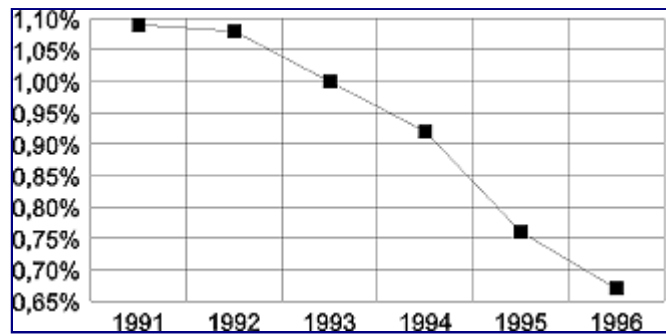
A Magyar Orvosi Kamara adatai szerint az egészségügyi szolgáltatásokra fordított összeg 1990 és 1997 között reálértékben a felére csökkent.

Az egészségügyön belül különösen fontosnak tartjuk a megelőzést, amire jelenleg túlságosan kevés figyelem és szinte elenyésző pénz jut. Pedig sokkal könnyebb és olcsóbb megelőzni, elkerülni a betegségeket, mint meggyógyítani a megbetegedett, munkaképtelen embereket.

Tudományos kutatás és fejlesztés

Ma már az is közhelynek számít, hogy társadalmunk fejlődése alapvetően függ a tudományos kutatási és fejlesztési (K+F) tevékenységektől. Ennek ellenére a hazai K+F ráfordítások reálértékben 64%-kal csökkentek 1990 és 1996 között (ld. a 27. ábrát!). Jelenleg az egy főre jutó K+F ráfordítás alig haladja meg a fejlett ipari országok átlagának egytizedét. A K+F-re fordított állami hozzájárulás csökkentése azért is értelmetlen, mert ebből nem származik jelentősebb megtakarítása az államháztartásnak.

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásai 1998-ban összesen 19,4 milliárd forintot tesznek ki, ami a központi költségvetés kiadásainak 0,7 százalékánál is kevesebb. Ezen belül az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) mindössze 2,5 milliárd forinttal részesednek, ami a központi költségvetésnek nem éri el az egy ezrelékét sem.

27. ábra: A tudományos kutatásra fordított összeg a GDP százalékában

Forrás: Művelődési és Közoktatási Minisztérium

Szociális ellátás

A családi pótlék reálértéke az elmúlt négy évben a felére csökkent. Elfogadhatatlannak tartjuk, hogy az ország jövőjéről a gyermekvállalással gondoskodó családok hátrányosabb helyzetbe kerüljenek, mint azok, akik ezt nem vállalják. Ezért elengedhetetlennek tartjuk, hogy a családi pótléknak és az egyéb gyermekvállalási támogatásoknak legalább a négy évvel ezelőtti reálértékét helyreállítsák.

A társadalom minden tagjának joga van a létbiztonságra. Ezért szükségesnek tartjuk a nyugdíjak reálértékének megőrzését, valamint az esélyegyenlőség javítását, különös tekintettel a hátrányos helyzetű társadalmi rétegekre, az egészségkárosodott és fogyatékos emberekre.

Környezetvédelem

A környezetvédelem terén a leghatékonyabban úgy érhetünk el eredményt, ha megszüntetjük a környezetszennyező tevékenységek rejtett és nyílt támogatását, egyre szigorodó jogszabályi előírásokat hozunk a szennyezés csökkentése érdekében, és javítjuk a felvilágosító, tájékoztató munkát.

Általában a piaci megoldásokat sokkal hatékonyabbnak tartjuk, mint amikor az állam közvetlenül nyújt pénzügyi támogatást a környezet védelmét elősegítő beruházásokra, tevékenységekre. Azonban vannak olyan területek, ahol átmenetileg vagy esetleg hosszú távon is nélkülözhetetlen az állam közvetlen szerepvállalása. Ilyenek például

- az energiahatékonyság javítása,
- a tömegközlekedés, a vasút üzemeltetése és fejlesztése,
- a csatornázás és szennyvíztisztítás,
- a szennyezett területek megtisztítása (amikor a szennyezőre már nem hárítható át ez a feladat),
- a természetvédelem, a zöldterületek fejlesztése,
- a tudatformálás.

Természetesen nemcsak több pénzt kell az említett területekre fordítani, hanem egyre

4. javaslat: Határozott fellépést a feketegazdaság ellen!

280. § (1) Aki a környezetet vagy a környezet valamely elemét károsítja, illetve jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kötelezettsége megszegésével olyan magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy a környezetet vagy annak valamely elemét károsítsa, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a környezetet vagy a környezet valamely elemét jelentős mértékben szennyezi, illetve jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kötelezettsége megszegésével olyan magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy a környezetet vagy annak valamely elemét jelentős mértékben szennyezze.

3) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben írt bűncselekmény jelentős mértékű károsodást okoz, illetve alkalmas arra, hogy az a környezetet vagy annak valamely elemét jelentős mértékben károsítsa.

(4) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény a környezetet vagy annak valamely elemét olyan mértékben károsítja, hogy a környezet vagy a környezeti elem természetes vagy korábbi állapota nem állítható helyre.

(5) Aki a környezetkárosítást gondatlanságból követi el, vétség miatt az (1)–(3) bekezdés esetén két évig terjedő szabadságvesztéssel, a (4) bekezdés esetén három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Részletek a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) szóló 1978. évi IV. törvényből

Az ökoadó bevezetése már önmagában is elősegítené a feketegazdaság visszaszorítását. A munkabéren lévő terhek csökkenését követően kevésbé lesz kifizetődő feketemunkásokat alkalmazni, illetve feketén munkát vállalni. A munkáltatók és a munkavállalók egyaránt alaposabban megfontolják majd, hogy érdemes-e a jóval kisebb haszon reményében egy komoly büntetést megkockáztatni.

Az ökoadó beszedése - a termékadókéhoz hasonlóan - jóval könnyebb, mint a személyi jövedelemadó vagy a társadalombiztosítási járuléké, hiszen az előbbieket általában nehezebb „elbújtatni”. Egyes termékek esetében (szén, kőolaj, földgáz, atomenergia) ebből a szempontból az is óriási előny, hogy viszonylag kis számú termelőt és forgalmazót kell a hatóságoknak figyelemmel kísérniük, míg például a személyi jövedelemadó esetében az ország hét és fél millió felnőtt polgárát!

Jelenleg Magyarországon a feketegazdaság arányát a nemzetgazdaságon belül 30 százalékra becsülik, ami nemzetközi viszonylatban is kiemelkedően magas. Visszaszorítása az egész társadalom érdeke.

A környezetvédő mozgalmak — a szakszervezetekkel együtt — azért is lépnek fel határozottan a fekete gazdaság és a bűnözés ellen, mert ezek a környezet és az egészség legnagyobb károsítói közé tartoznak, s a foglalkoztatást is veszélyeztetik.

Az illegális hulladékkereskedelem, a veszélyes hulladékokkal történő visszaélések, a törvénytelen fakivágások, az olajszőkítés és az üzemanyag-csempészet jellegzetes példái azoknak a bűnözői tevékenységeknek, amelyek egyúttal súlyosan ártanak a környezetnek is.

A Levegő Munkacsoport a KKDSZ-szel közösen számos konkrét javaslatot tett a fekete gazdaság és a bűnözés visszaszorítására.

- *Nem ritkán megtörténik, hogy amikor egy vállalkozás csődbe megy vagy „eltűnik”, súlyos környezetszennyezést hagy maga után, amit közpénzekből kell felszámolni. Javasoljuk, hogy minden vállalkozó csak olyan tevékenységre vállalkozhasson, amelynek a környezeti és egészségi kockázatának fedezésére megfelelő vagyonnal vagy biztosítással rendelkezik. (A jövedéki adóról szóló új törvény elfogadása komoly előrelépést jelent ezen a téren.)*
- *Az ukrán és a román határon folyó üzemanyag-csempészet évente több mint 10 milliárd forinttal károsítja meg az államháztartást. Többek között javasoljuk, hogy aki naponta egy alkalomnál többször lépi át a határt, fizessen külön üzemanyagadót a gépkocsi-tank úrtartalmának arányában.*
- *A bírságok sokszor messze nincsenek arányban az okozott károkkal, illetve a károkozással szerezhető előnyökkel. Ezért javasoljuk a bírságok emelését, szigorítását.*
- *A feketegazdaság visszaszorításának egyik hatékony módszereként javasoljuk az erre szakosodott meglévő intézmények érdekeltiségeinek növelését. (Az elmúlt időszakban már több ilyen intézkedést tettek a vámhatóságnál, a rendőrségnél. Ennek folytatására van szükség.)*
- *A nemzetközi közúti árufuvarozás egy része szorosan kapcsolódik a feketegazdasághoz és a bűnözéshez (csempészet, prostitúció, adóelkerülés stb.). Ezért a kamionforgalom csökkentése és az árufuvarozásnak egyre nagyobb mértékben a vasútra történő terelése is elősegítené e nemkívánatos jelenségek felszámolását. Ennek érdekében is javasoljuk a kamionokra kivetett díjak emelését és kiterjesztését, a hétvégi és egyéb forgalmi korlátozásokat, a vonatkozó környezetvédelmi előírások szigorítását, valamint a vasúti árufuvarozás kiemelt fejlesztését.*

5. javaslat: Tisztázzuk a számokat!

36. § A Kormány a költségvetési törvényjavaslat benyújtásakor

...

d) bemutatja a költségvetési törvény legfontosabb társadalmi és gazdasági hatásait;
e) értékeli a költségvetési évet megelőző időszak gazdasági, költségvetési folyamatait.

Részlet az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvényből

21. § (1) Ha a közérdekű adatra vonatkozó kérését nem teljesítik, a kérelmező a

bírósághoz fordulhat.

(2) A megtagadás jogszerűségét és megalapozottságát az adatot kezelő szerv köteles bizonyítani. Részlet a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvényből

177/A. § Az az adatkezelő, aki

...

f) közérdekű adatot eltitkol vagy meghamisít, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

...

288. § Aki gazdasági előny megszerzése érdekében a döntésre jogosult szervet vagy személyt megtéveszti, és ezáltal maga vagy más részére jogtalanul szerzi meg az állam által biztosított gazdasági előnyt, büntetést követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Részletek a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) szóló 1978. évi IV. törvényből

Ha fellendül a gazdaság, miért hanyatlik az ország?

Gazdaságpolitikusaink többnyire néhány, általuk alapvető fontosságúnak tartott számot figyelnek, és azokból vonják le következtetéseiket az ország fejlődésére vonatkozóan. Ilyen számok például a bruttó hazai termék (GDP), az államháztartás hiánya, az export és az import értéke, a beruházások nagysága vagy az infláció mértéke. Ezek közül is különös előszeretettel tekintenek a bruttó hazai termék alakulására. Szinte fétisként kezelik, és mindent elkövetnek a növelésére.

Vajon megfelelő mutatószám-e a GDP a fejlődés mérésére? Világszerte egyre több közgazdász és más szakértő fejezi ki kétségeit ezzel kapcsolatban. Ezért több próbálkozás történt olyan mutatószám kidolgozására, amely jobban kifejezi a társadalmi haladást. Az alábbiakban a három amerikai tudós (*Cobb*, *Halstead* és *Rowe*) által kidolgozott valódi fejlődési mutató (VFM, vagy angol rövidítéssel GPI) alapján mutatjuk be, miért vezet bennünket félre a bruttó hazai termék mutatója, és hogy mi javasolható helyette.

Először tekintsünk át néhány olyan tényezőt, amelyek **nélkülözhetetlenek** a társadalom fejlődéséhez, az emberek jólétéhez, mégisincsenek benne a GDP-ben.

A háztartási munka és a gyermeknevelés – A háztartásokban végzett munka sokkal nélkülözhetetlenebb, mint az irodákban, gyárakban és boltokban végzett munkák. Ez a munka a jól működő gazdaság egyik előfeltétele. A gyermekek otthoni nevelése meghatározza a társadalom jövőjét, sőt, részben a jelenét is (negatív példaként említhetjük az utcán randalírozó fiatalokat). Mivel azonban mindez nem jelenik meg közvetlenül a GDP-ben, a politikusok hajlamosak lekicsinyelni a jelentőségét. Ez megmutatkozik például a családi pótlék csökkentésében, vagy abban, hogy azok a nők, akik életük során a háztartásban dolgoztak, sokkal kisebb nyugdíjat kapnak (ha egyáltalán kapnak), mint azok, akik valahol állásban voltak, pedig lehet, hogy esetenként az előbbieket gyermekeik okos nevelésével sokkal több hasznot hajtottak a társadalomnak.

Az önkéntes munka — A legfontosabb munkák nagy részét nem pénzért végezzük. Ilyen például a szomszédok segítése, a lakóterületünkön lévő fák gondozása, a polgárőrségben való részvétel, a

kalákában történő építkezés vagy a tevékenykedés a különféle társadalmi szervezetekben, egyesületekben, kulturális közösségekben. Ezek a munkák a társadalom egyik kötőszövetét jelentik, nélkülük szinte elképzelhetetlen az életünk. A döntéshozók mégsem biztosítanak megfelelő feltételeket ezeknek a munkáknak az elvégzésére.

A továbbiakban néhány olyan tényezőt sorolunk fel, amelyek súlyosan **hátráltatják** a fejlődést, de a GDP-ben többnyire gazdasági növekedésként (!) jelennek meg.

A jövedelemelosztás rendellenességei – A GDP növekedésként tartja nyilván a személyi jövedelmek emelkedését. Viszont nyilvánvaló, hogy egy luxuskörülmények között élő polgár életének minőségét nemigen javítja, ha a meglévők mellé vesz még egy csodaautót. Ezzel szemben egy rossz anyagi körülmények között élő ember jövedelmének kisebb változása is erős hatással lehet életviszonyaira. A nagy jövedelemkülönbségek a társadalmi feszültségeket is szítják. Mindez azonban nem tükröződik a GDP-ben.

Feketegazdaság, bűnözés — A feketegazdaságban végzett munka hozzájárulhat a gazdaság teljesítményének növeléséhez, de egyúttal káros is a társadalomra. (Például amikor a kőműves nem ad számlát a családi ház építéséért, gyarapítja a nemzeti vagyont, de ugyanakkor másokra hárítja az egyébként rá kivetendő közterhek kifizetését.) A bűnözés nemcsak egyértelműen rossz a társadalom részére, de általában nem is hoz létre új értéket. A bűnözés miatti kórházi kezelések viszont növelik a GDP-t. Azt is kedvezőnek mutatja a GDP, ha az emberek több biztonsági zárat vesznek. Pedig mindez aligha növeli a jólétüket.

A családok szétzilálódása — A legfontosabb és legalapvetőbb „szolgáltatási szektor” a család. Ugyanakkor gazdasági szempontból ezt értékeli a legkevésbé. A családok szerepét egyre nagyobb mértékben helyettesíti a televízió, a bevásárlóközpontok, a gyorséttermek és a piac más szereplői. A GDP ezt a visszaesést gazdasági fejlődésként kezeli, mivel a feladatok átkerülnek a piac hatáskörébe, és több pénz cserél gazdát. (Ha az apa a kocsmában ivással tölti az idejét, a GDP növekszik, ha otthon segíti a gyereket a tanulásban, azt a GDP nem értékeli.) A családi kötelek szétzilálódásáért azonban nagy árat fizetünk. A növekvő bűnözés e hatalmas problémakörnek csak egyik kirívó jele. A széthullott családok gyakran okoznak érzelmi rendellenességeket, rossz egészségi állapotot és gyenge iskolai előmenetelt. Egy olyan társadalom, amelyik nem törődik a gyermekekkel és hagyja a családi és közösségi életet tönkremenni, egyúttal saját **gazdasági** hanyatlásának alapjait is megveti.

Ingázás — Amint már említettük, egyre több esetben kerül egymástól távolabbra a lakás és a munkahely. Az a tény, hogy sok ember naponta kétszer hosszú utat tesz meg csupán a munkabajjárás miatt, növeli a GDP-t (több üzemanyag fogyasztás, növekszik a tömegközlekedési vállalatok teljesítménye stb.), de szinte mindenki számára kellemetlen és hátrányos.

Közlekedési balesetek — Ha növekszik a gépjárművek száma, nagyobb lesz a forgalom, gyorsabban használnak el az utak, és több baleset történik. Többet kell tehát költeni az utak karbantartására, a rendőrségre, a biztosításra. Egy összeütközést követően nagy javítási és kórházi (esetleg temetési) költségek merülhetnek fel. Ha totálkárossá válik az autó, kidobják, újat vásárolnak helyette. Ez mind növeli a GDP-t, de árt a társadalomnak.

Tartós fogyasztási javak rövid élettartama — Ha egy mosógép két év alatt tönkremegy, ki kell selejtezni, és muszáj újat vásárolni. A fejlett ipari társadalmakban sok gyenge minőségű cikket gyártanak csak azért, hogy viszonylag hamar tönkremenjenek, és a fogyasztók újat vásároljanak.

(Sőt, nemegyszer reklámokkal is arra ösztönzik őket, hogy a még jól működő, de „korszerűtlennek” vagy „divatját múltnak” mondott berendezéseket kidobják, és vadonatújjal helyettesítsék.) Ezáltal növekszik a GDP, de ez a társadalomnak nem több jólétet, hanem csak nagyobb pazarlást és egyre súlyosabb környezeti problémákat jelent.

A nemzeti vagyon tönkremenetele — Új házakat építenek a város körüli zöldövezetekben, miközben a város belső részein pénzhiány miatt egész lakónegyedek pusztulnak le. Épülnek az új autópályák, ugyanakkor a meglévő utak és vasútvonalak a karbantartás hiánya miatt tönkremennek. Budapesten új metró építését tervezik, miközben a meglévő tömegközlekedési hálózat az elmaradt felújítások miatt egyre rosszabb minőségű szolgáltatást nyújt. Az új beruházások a GDP-ben növekményként jelennek meg, miközben a meglévő nemzeti vagyon tönkremenetelét nem tartják nyilván.

Környezeti károk — A szennyvíztisztítók építési és működési költségei növelik a GDP-t, pedig ezek a már elszennyezett vizeket tisztítják. Az elszennyezett tavak és folyók miatti károkat viszont nem tartalmazza a GDP. A hőerőművek által felhasznált szén nemcsak hőt és áramot termel, hanem súlyosan szennyezi a levegőt. A GDP azonban növekményként tartja nyilván az eltüztelt szén mennyiségét és az egyre nagyobb gyógyszerfogyasztást, de nem veszi számba a szennyezett levegő által okozott erdőpusztulást, egészségromlást és egyéb károkat. Ha kivágnak egy erdőt és autópályát építenek a helyére, akkor ezáltal növekszik a GDP, viszont nem vonódik le a GDP-ből az erdő értéke, beleértve annak rekreációs és egyéb hasznait, valamint azokat a növény- és állatfajokat is, amelyek vele együtt pusztulnak el.

A példákat még hosszan sorolhatnánk, de az eddigiekből is világos, hogy (gazdaság)politikuskaink folyamatosan hibás adatok alapján döntenek. Így aligha lehet jó eredményre jutni. A mostani helyzet ahhoz hasonlít, mintha valaki a piros lámpát rendszeresen zöldnek nézné, és úgy hajtana át az útkereszteződéseken.

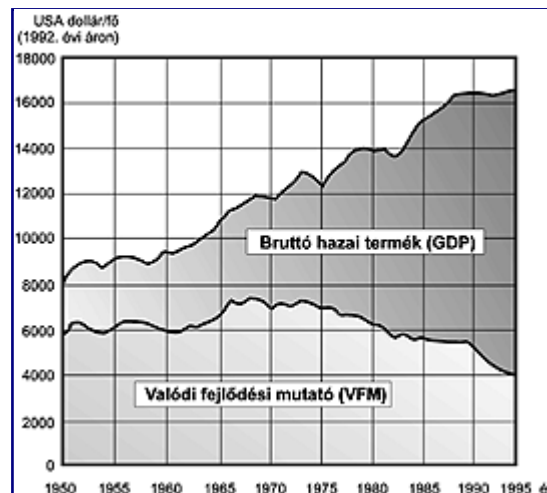
Tehát helyes számokat kellene adni a döntéshozók kezébe. De vajon ki lehet-e pénzben fejteni a háztartási munka értékét, a családok szétzilálódásának költségeit, vagy az ingázás miatti hátrányokat? Igen, bizonyos korlátokkal ez elvégezhető.

A háztartási munka és a gyermeknevelés értékét forintban egyszerűen megbecsülhetjük, ha tudjuk, hogy a szülők és a nagyszülők mennyi időt töltenek el ezzel a tevékenységgel (a különböző felmérésekből ez az adat már ismert), és ezt megszorozzuk azzal a költséggel, amennyit egy hasonló munka elvégzéséért egy háztartási alkalmazottnak vagy egy háztanúnak fizetnének. Az így kapott összeggel természetesen nem fejezhető ki a család ezernyi jellegzetessége _ például az érzelmi kapcsolatok fontossága _, de hozzásegíthet ahhoz, hogy a döntéshozók értékrendjében is megfelelőbb helyre kerüljön a család szerepe.

Léteznek persze olyan tényezők is, amelyek a valódi fejlődési mutatóban, a VFM-ben sem szerepelnek, mégis alapvető fontosságúak.

Az oktatástól és a művelődéstől függ a jövőnk. A GDP viszont semmit nem mond a mai oktatás, közművelődés minőségéről. Ha a politikusok nem juttatnak elegendő pénzt az oktatásra, a kultúrára, annak kedvezőtlen hatásai nem azonnal jelentkeznek, hanem csak évek múlva. Pedig amit az oktatásban, művelődésben ma elmulasztanak, az a jövőben gyakorlatilag már nem pótolható. (Ha vissza is ültetik a felnőtteket az iskolapadba, az egyáltalán nem olyan hatékony, mint amikor gyermekként a legfogékonyabb életkorukban oktatták őket.)

A VFM (és a GDP) nem mutatja ki az **erkölcsi nevelés** eredményességét sem. Pedig a leromlott erkölcs minden szinten közvetlen anyagi veszteségekkel is jár.

28. ábra: A GDP és VFM alakulása az Egyesült Államokban

Tehát a VFM vagy az ahhoz hasonló egyéb mutatók sem tükrözik a valóságot a maga teljességében, az azonban biztos, hogy általuk sokkal árnyaltabb képet kapunk társadalmunkról és annak fejlődéséről, mint most, amikor a fentebb felsorolt valamennyi tényező „nulla” értékkel jelenik meg a bruttó hazai termékben.

Az említett amerikai tudósok kiszámították a fenti szempontok alapján kidolgozott valódi fejlődési mutató alakulását az Egyesült Államokban 1950 és 1995 között, és azt összehasonlították a GDP-vel. A GDP ezen időszak alatt többé-kevésbé folyamatosan nőtt, azt sugallva, hogy az amerikai polgárok egyre jobban élnek. A valóságot jobban tükröző VFM viszont – amint azt a 28. ábra mutatja – arra utal, hogy az amerikai társadalom egyre inkább hanyatlik.

Sokféle mutatót lehet letenni a döntéshozók asztalára, rájuk bízva, hogy ki-ki döntse el, számára melyik a legfontosabb. Ezt szükségesnek is tartjuk, azonban a politikusok szeretik, ha egyetlen szám alapján alkothatnak véleményt. Fogadjuk el ezt a szokásukat, és nyújtsuk át nekik a valódi fejlődési mutatót, amely sokkal több, a társadalom fejlődését meghatározó tényezőt fejez ki, mint a bruttó hazai termék.

A Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem Környezetgazdasági Tanszékén már elkezdték a VFM hazai viszonyokra történő kidolgozását. Reméljük, mihamarabb sikerrel járnak!

6. javaslat: Tájékoztatást!

19. § (1) Az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv és személy (a továbbiakban együtt: szerv) a feladatkörébe tartozó ügyekben – ideértve a gazdálkodásával kapcsolatos ügyeket is – köteles elősegíteni a közvélemény pontos és gyors tájékoztatását.
(2) Az (1) bekezdésben említett szervek rendszeresen közzé vagy más módon hozzáférhetővé teszik a tevékenységükkel kapcsolatos legfontosabb – így különösen a hatáskörükre, illetékességükre, szervezeti felépítésükre, a birtokukban lévő adatfajtákra és a működésükről szóló jogszabályokra vonatkozó – adatokat.

Részlet a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvényből

12. § (1) Mindenkinek joga van a környezetre vonatkozó tényeknek, adatoknak, így különösen a környezet állapotának, a környezetszennyezettség mértékének, a környezetvédelmi tevékenységeknek, valamint a környezet emberi egészségre gyakorolt hatásainak megismerésére.

(2) A környezet védelmével kapcsolatos állampolgári jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése céljából az állam mindenki számára lehetővé teszi a környezet és az egészség lényeges összefüggéseinek, a környezetkárosító tevékenységek és azok fontosságának megismerését.

(3) Az állami szervek és az önkormányzatok feladatkörükben kötelesek a környezet állapotát és annak az emberi egészségre gyakorolt hatását figyelemmel kísérni, az így szerzett adatokat nyilvántartani, és – a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény által megállapított kivételekkel – hozzáférhetővé tenni, és a megfelelő tájékoztatást megadni.

(4) A környezethasználót – e törvény rendelkezései szerint – tájékoztatási kötelezettség terheli az általa okozott környezetterhelés és -igénybevétel, valamint környezetveszélyeztetés tekintetében.

Részlet a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvényből

A valódi változtatásra irányuló törekvések csak akkor lehetnek eredményesek, ha a döntéshozók és a közvélemény egyaránt folyamatos és hiteles tájékoztatást kapnak.

A nyugati országokban a kormányok és a helyi önkormányzatok is jelentős összegeket fordítanak a lakosság olyan jellegű nevelésére, tudatformálására, amely az egész társadalom hasznára válik. Külföldi példák sora bizonyítja, hogy ahol kedvező feltételeket biztosítottak ennek az ún. társadalmi célú kommunikációnak, és azt szakmailag megalapozottan és tárgyyszerűen végezték, ott e tevékenységeknek köszönhetően

- jelentős eredményeket tudtak felmutatni a családvédelem, az élet- és vagyonbiztonság, a baleset-megelőzés, a fogyasztóvédelem, az egészségvédelem, az egészséges életmód, a környezetvédelem és az energiatakarékosság terén,
- megtakarításokat értek el az államháztartásban (pl. a lakosság egészségi állapotának javulása miatt),
- nemzetgazdasági szinten nőtt a hatékonyság (pl. az energiafelhasználás területén),
- az állampolgárok aktívabban kezdtek részt venni a közéletben, ami újabb _ korábban kihasználatlan _ erőforrást biztosított a társadalom fejlődéséhez,
- javult a lakosság közérzete,
- kiegyensúlyozottabbá, tárgyyszerűbbé vált a lakosság tájékoztatása, ami erősítette a demokráciát,
- növekedett a kormányzat népszerűsége.

Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium az „Országos energiatakarékossági, illetve energiahatékonyság-növekedést elősegítő program” háttéranyagában kimutatta, hogy a jelenlegi hazai viszonyok között tudatformálással, az energiatudatos viselkedés kialakításával 4_8-szor kisebb költséggel lehetne energiát megtakarítani, mint bármilyen technológiai korszerűsítési programmal.

Ennek megfelelően kellene cselekedni itthon is. Már említettük, hogy a Levegő Munkacsoport és a KKDSZ javasolja a **hirdetésekre kivetett kulturális járulék emelését**. Az így keletkező bevétel túlnyomó részét közcélú felvilágosító, tudatformáló tevékenységek finanszírozására kellene fordítani.

„Mit tehetek én?”

61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze. (2) A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.

...

64. § A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van arra, hogy egyedül vagy másokkal együttesen írásban kérelmet vagy panaszt terjesszen az illetékes állami szerv elé.

Részletek a Magyar Köztársaság Alkotmányából

97. § (1) Az állampolgárok – e törvényben és más jogszabályban meghatározott módon – jogosultak részt venni a környezettel kapcsolatos eljárásban. (2) Mindenkinek joga, hogy környezetveszélyeztetés, környezetkárosítás vagy környezetszennyezés esetén a környezethasználó és a hatóságok figyelmét erre felhívja. Az erre vonatkozóan írásban tett felhívásra a hatáskörrel rendelkező szerv intézkedésének megtétele mellett a törvényben előírt határidőn belül érdemi választ köteles adni. (3) Az állampolgári részvétel gyakorolható: a) személyesen vagy képviselő útján, b) társadalmi szervezetek révén, c) települési önkormányzatok útján.

98. § (1) Az állampolgárok által a környezetvédelmi érdekeik képviseletére létrehozott egyesületeket és más politikai pártnak, érdekképviseletnek nem minősülő – a hatásterületen működő – társadalmi szervezeteket (a továbbiakban: szervezet) a környezetvédelmi államigazgatási eljárásokban területükön az ügyfél jogállása illeti meg.

Részlet a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvényből

Valóban, mit tehet az egyes ember a jelenlegi helyzet megváltoztatásáért?

Megszoktuk, hogy úgy viselkedünk, mint újonc a regimentben. Szó se lehet kérdezősködésről, vagy — még belegondolni is rossz — tiltakozásról az ellen, amivel nem értünk egyet.

Mostantól azonban — ez kényszer és lehetőség egyaránt — a demokratikus jogállami létből, az öngazgatásból fakadóan magunknak kell a sorsunkat irányítanunk. Kishitűség helyett tudatosítanunk kell magunkban azt, hogy mint adófizető állampolgároknak, választóknak, nemcsak négy évente az urnák előtt, hanem mindennapjainkban is felelősség és hatalom van a kezünkben.

Felelősek vagyunk egészségünk megőrzéséért, a gyermekeinkben kialakított értékrendért, szokásainkért, környezetünkért. Mindennap választunk, amikor bevásárolunk, közlekedünk, energiát fogyasztunk, munkánkat végezzük, vagy megtervezzük a szabadidőnket. **Egyetlen, megismételhetetlen életet élünk, ennek mintáit adjuk át a következő nemzedékeknek.**

Ennek ellenére rendszerint apatikusan, kézlegyintéssel nyugtázzuk, ha a monopolhelyzetben levő vállalatok, mint például a MATÁV, kényük-kedvük szerint emelik a tarifákat, ha a postán minden alkalommal megvárakoztatnak, ha az önkormányzat magas bérleti díja miatt bezár az utolsó cipőjavító, zöldségbolt, ha a játszótér helyére benzinkutat építenek, ha busz- vagy villamosjáratokat szüntetnek meg, ha állandóan változtatják és kiismerhetetlenné teszik a társadalombiztosítási jogszabályokat, adórendeleteket, és sorolhatnánk a végtelenségig azokat a merényleteket, amelyekben a közérdek alul marad az egyéni érdekekkel, a rossz vállalati szervezéssel, az állami bürokráciával szemben.

A jövőnkéről is döntünk, ha csak magunkban morgolódunk. Ha a pillanatnyi kényelmet, a hallgatást választjuk, megalkuszunk azzal, amiről tudjuk, hogy nem jó nekünk.

A demokrácia — folyamat. Polgárbarát körülményeket csak úgy lehet kialakítani, ha tájékozódunk, „képben vagyunk”, ellenőrizzük a választott képviselőket, intézményeket, számon kérjük rajtuk, hogy mit tesznek a rájuk bízott hatalommal.

Ha nem vesszük a fáradságot, hogy elmenjünk és aktívan részt vegyünk a lakossági fórumokon, nem reklamálunk, nem írjuk meg a véleményünket legalább a helyi újságokba, nem keressük a kapcsolatot a szomszédainkkal, lakóközletünkkel, a hasonló problémákkal viaskodókkal, a civil szervezetekkel, érdekképviselőkkel, akkor azon se csodálkozzunk, ha fejünk felett és sokszor ellenünk, választópolgárok ellen döntenek.

Nem a döntéshozók szándékát, jóakarát kell megkérdőjelezni nap mint nap. Ők is emberek, és a törvényeket, szabályozókat is emberek hozzák. Egy új, még alakuló rendszerben rengeteg a tévedés, szûklátókörűség. De ma még többnyire csak azok „nyüzsögnek”, azok próbálják minden eszközzel érdekeiket érvényesíteni, akiknek jelentős anyagi érdeke fûződik valamilyen törvény, határozat meghozatalához. A többiek „egyéni életstratégiákat”, kikapukat, kibúvókat keresnek. Össznépi társasjátékká vált az adóelkerülés, a kisebb és nagyobb szabálytalanságok feletti szemhunyas, ahelyett, hogy — igaz, csak hosszabb távon megtérülő — betartható, átlátható törvények kialakítására törekvő stratégiákat választanánk. Lényegesen könnyebb egy rendeletet kijátszani, mint a társadalmilag igazságtalan, a közösség érdekeit sértő határozatokat, adókat módosíttatni.

A reklámok és egyéb manipulációk egy nem létező, torzan beállított fogyasztásközpontú eldorádó iránt keltene hamis vágyakat bennünk. Elaltatják a józan eszünket, mintha minden boldogságot, egészséget, kielégülést meg lehetne vásárolni. Mintha az életben csak két fontos dolog létezne — a pénzcsinálás és a pénzen szerzett javaink birtoklásának élvezete. Ne felejtsük el, hogy a nyugati demokráciák sem hullottak ölébe az ott élőknek, hanem úgy kellett kivívniuk, és ma sem ülhetnek a babérjaikon. Legfeljebb ott többen hiszik, hogy a civil kurázsizás, az aktív felelősségvállalás, az

önkéntes közösségi munka, a szolidaritás eredményes, hogy érdemes becsületesnek lenni. Bízunk benne, hogy az utánunk jövő nemzedékek már itt is jobban hisznek majd a hosszú távú gondolkodás és cselekvés eredményességében.

Összefoglalva, a következőket teheti Ön:

- **1. Tájékozódjon!** Csak akkor tudja hatékonyan képviselni saját érdekeit, ha birtokában van a szükséges információknak.
- **2. Tájékoztasson!** Csak akkor ismerhetik meg a véleményét, ha azokat elmondja, leírja. („Néma gyermeknek az anyja sem érti a szavát.”) Ismertesse elgondolásait barátaival, munkatársaival! Írjon az újságoknak, beszéljen önkormányzati, országgyűlési képviselőjével! A politikusok általában figyelnek arra, amit az emberek mondanak, hiszen újra akarják választani magukat.
- **3. Igyekezzen saját maga is környezetbarát módon élni!** Ez a mai körülmények között nem mindig könnyű, de sok lehetőség van arra, hogy a pénztárcáját is kímélje, a környezetet is óvja, és ugyanakkor ne kelljen feláldoznia eddigi kényelmét, lemondani a mai társadalom nyújtotta előnyökről. Ezekről a lehetőségekről magyarul a legátfogóbban minden bizonnyal a *Zöldköznapi kalauz* c. könyvben lehet olvasni.
- **4. Fogjon össze másokkal!** Itthon és külföldön egyaránt egyre több civil szervezet dolgozik olyan változások eléréseért, mint amilyenekről ebben a kiadványban olvasott. Keresse meg őket, ismerje meg programjaikat, lépjen be tagjaik sorába, anyagilag is támogassa őket!

„2.5. A Levegő Munkacsoport előmozdítja a meg nem újuló energiahordozók, nyersanyagok, természeti kincsek felhasználásának visszaszorítását, és támogatja mindazokat a tevékenységeket, amelyek anélkül növelhetők, hogy pótolhatatlan forrásokat nagy mennyiségben használnának fel vagy súlyos környezetszennyezést okoznának, és amelyek egyúttal elősegítik az emberi társadalom fejlődését: a művelődést, a művészeteket, az oktatást-nevelést, az egészségügyet, a tudományos kutatásokat és a társadalmi érintkezések különböző formáit.”

Részlet a Levegő Munkacsoport Alapszabályából

Ajánlott irodalom

Feladatok a XXI. századra. Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferencia dokumentumai. Föld Napja Alapítvány, Budapest, 1993.

Hogyan tegyük helyre az árakat? Európai tervezet a közlekedés valós költségeinek a megfizetésére (Rövidített változat). Európai Közlekedési és Környezetvédelmi Szövetség - Magyar Közlekedési Klub, Budapest, 1993.

Javaslatok az 1998. évi állami költségvetési törvényjavaslathoz. Levegő Munkacsoport - KKDSZ, Budapest, 1997.

Kerekes Sándor-Szlávik János: Környezeti menedzsment. KJK, Budapest, 1996.

Kiss Károly: Ezredvégi Kert-Magyarország (Egy környezetorientált gazdaságfejlesztési program indítékai és körvonalai). V-Kiadó, Budapest, 1994.

David C. Korten: A tőkés társaságok világmente. Kapu Kiadó, Budapest, 1996.

Könczey Réka - S. Nagy Andrea: Zöldköznapi kalauz. Föld Napja Alapítvány, Budapest, 1998. **Ökoadóók.** A heidelbergi Környezet- és Jövőkutató Intézet (Umwelt- und Prognose-Institut, UPI) három tanulmányát magyarul a Talento Alapítvány jelentette meg 1994-ben.

Varga Csaba és Tibori Tímea: A mai világ és a jövő forgatókönyvei. Nemzeti Stratégia 2020-ig könyvek. HÉA Stratégiakutató Intézet, MTA Szociológiai Intézet, Magyar Kapu Alapítvány, Budapest, 1997.

A világ helyzete (1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997). A Worldwatch Intézet jelentései a fenntartható társadalomhoz vezető folyamatról. Föld Napja Alapítvány, Budapest.

Winter, Georg: Zölden és nyereségesen. Útmutató a környezettudatos vállalatirányításhoz. Műszai Könyvkiadó, Budapest, 1997.

Zobor Attila- Monspart Éva: Zöld úton a turizmusért. Talento Alapítvány, Budapest, 1996.

A Lélegzet

című folyóirat havonta ad tájékoztatást Magyarországról és a világ környezeti állapotáról, a környezet védelmét elősegítő intézkedésekről és javaslatokról, valamint a környezetvédő mozgalmak tevékenységéről.

A Lélegzetet 1991 óta jelenteti meg a Levegő Munkacsoport. Színvonalát és elismertségét jelzi, hogy sok újságcikk, rádió- és televízióriport készült már a Lélegzet által közölt információk nyomán.

Kérés esetén szívesen küldünk Önnek díjmentesen egy mintapéldányt.

Címünk: 1465 Budapest, Pf. 1676

Telefon: 206-5598, 206-5599. Fax: 165-0438.

Drótposta: klari@levego.zpok.hu